

ตำนานของเจิ้งเหอในสังคมอยุธยาจากหนังสือตงซีหยังเช่า

สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์

สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200

อีเมล : noom2517@yahoo.com

รับบทความ: 20 กันยายน 2563 แก้ไขบทความ: 21 พฤศจิกายน 2563 ตอบรับบทความ: 15 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ: เรื่องเล่าเจิ้งเหอในสังคมไทยมีมาช้านาน น่าเชื่อว่าหลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญแล้ว ผู้คนชาวจีนในสังคมไทยได้ผูกโยงเจิ้งเหอเข้ากับสถานที่ สิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น วัดพนัญเชิง เจดีย์ ชุมประตูลี ดงปรากฏอยู่ในเอกสารตงซีหยังเช่าของจิ้งเซีย ทั้งหมดนี้เชื่อว่าเป็นที่เกิดจากความศรัทธาของผู้คนชาวจีนที่มีต่อเจิ้งเหอ

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับตำนานของเจิ้งเหอที่ปรากฏในเอกสารตงซีหยังเช่า โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าสถานที่บางแห่งน่าจะมีอยู่จริงตามที่ถูกจดบันทึกไว้ในเอกสารชิ้นดังกล่าว แต่เรื่องราวที่นำไปผูกโยงเข้ากับเจิ้งเหอคงมีทั้งเรื่องจริงและที่ผสมปนเปกันไป เพราะตงซีหยังเช่าเขียนขึ้นหลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญราว 184 ปี จึงเป็นไปได้ว่าเรื่องเล่าของเจิ้งเหอเหล่านี้เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้กับเจิ้งเหอในแบบฉบับที่มีความพิสดารแปลกใหม่เป็นไปในลักษณะการยกย่องและระลึกถึงวีรกรรมของเจิ้งเหอ โดยกลุ่มชาวจีนในสังคมไทยเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวให้เป็นที่ประจักษ์

คำสำคัญ: เจิ้งเหอ; ตำนาน; อยุธยา; ชาวจีน; ตงซีหยังเช่า

The Legend of Zheng He in Ayudhaya Society from the Book of “Dong Xi Yang Kao”

Surasit Amornwanitsak

Chinese Section, Department of Thai Language and Eastern Languages and Culture,

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Bangkok, 10200, Thailand

Email: noom2517@yahoo.com

Received: 20th September 2020 Revised: 21th November 2020 Accepted: 15th December 2020

Abstract: The legend of Zheng He has been told in Thai society for a long time. After the death of the Commander in Chief of the Ming-era treasure fleet, Chinese people in Ayudhaya created stories which connected Zheng He to various sites and buildings, appearing in Zhang Xie’s book of “Dong Xi Yang Kao”, such as, Wat Phanan Choeng, stupas, and traditional Chinese archways. These connections are the result of their faith in Zheng He.

This article aims to understand the legend of Zheng He in Thailand from the book of “Dong Xi Yang Kao”. The study shows that several sites mentioned in the book exist in reality, while the legend of Zheng He are partly based on true stories. Since “Dong Xi Yang Kao” is written 184 years after his death, fantasy and anecdotes are probably added, and eventually become the legend what we know from “Dong Xi Yang Kao”.

Keywords: Zheng He; legend; Ayudhaya; Chinese people; “Dong Xi Yang Kao”

《東西洋考》之鄭和在大城時期的傳說

黃漢坤

泰國法政大學人文學院泰語與東方語言文化系中文專業，曼谷，10200，泰國

電子郵件：noom2517@yahoo.com

收稿日期：2020-09-20

修回日期：2020-11-21

接受日期：2020-12-15

摘要：泰國的鄭和故事淵遠流傳，根據張燮的《東西洋考》，我們認為，自從鄭和死後，居住在泰國社會的中國人，便把鄭和本人跟當地許多建築物、地點牽連在一起，如：三寶公寺、塔樓、牌坊等，並相信，這完全是泰國的中國人民對鄭和所表達的仰慕和感恩。

本文主要為了理清《東西洋考》中鄭和在泰國的傳說，並深入探討《東西洋考》一書所記載的某些地點或許是屬實的。但關於鄭和的事件大多是真假混淆，因為該書成書於鄭和過世後大約 184 年，這些傳說故事是以推崇、懷念的方式塑造鄭和傳奇的新形象，通過泰國當地的中國人口述而成，流傳於世。

關鍵詞：鄭和；傳說；大城；中國人；《東西洋考》

ชุมชนจีนและวิถีชาวจีนในพระนครศรีอยุธยาสมัยอยุธยาโดยสังเขป

บริเวณพื้นที่รอบเกาะพระนครศรีอยุธยามีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับการเข้ามาของชาวจีนในสังคมไทย ก่อนที่พระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยาจะตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อ้างตามพงศาวดารเหนือความว่า ตอนที่พระนางสร้อยดอกหมากเดินทางมายังสยาม “พระเจ้ากรุงจีนแต่งสำเภา 5 ให้จีนมีชื่อ 500 คนเข้ามาด้วย” ทั้งนี้ไม่มั่นใจว่าหลังจากเกิดโศกนาฏกรรมอันเกิดจากความน้อยใจของพระนางสร้อยดอกหมากที่มีต่อเจ้าชายสายน้ำผึ้งแล้ว ชาวจีนกลุ่มนี้ได้เดินทางกลับประเทศหรือปักหลักอยู่ในไทย ซึ่งพงศาวดารเหนือเพียงบอกว่า บริเวณบางกะจะจะเป็นสถานที่ที่ถวายพระเพลิงพระศพของพระนางสร้อยดอกหมาก ตรงบริเวณที่ถวายพระเพลิงสถาปนาเป็นพระอาราม ให้ชื่อนามว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง” ชาวจีนไทยรักแร้เข้าไป (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2, 2504: 370-371)

นอกจากตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้งที่กล่าวถึงการเดินทางมาสยามของชาวจีนตั้งแต่ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมีตำนานเรื่องเล่าของพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยา ที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนอีกหลายสำนวน บ้างเล่าว่าพระองค์เป็นพระราชบุตรเขยของจักรพรรดิจีน (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, 2548: 17) หรือเป็นบุตรโชฎิกราชเศรษฐี (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน, 2537: 11) ซึ่งพงศาวดารหรือตำนานเหล่านี้ได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างชาวไทยกับชาวจีนผ่านการดำเนินเรื่องของผู้ปกครองสยามในยุคนั้น

บันทึกความทรงจำของชาวต่างชาติเกี่ยวกับโลกทัศน์เรื่องการทำการค้ากับจีนของราชสำนักไทย รวมถึงความสำคัญของสถานที่ตั้งตัวเมืองหลวงอยุธยา ปรากฏอยู่ในพระพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต ที่เขียนเล่าถึงเหตุการณ์เสด็จนิวัติกลับมาประทับที่พระนครศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทองว่า “พระเจ้าอู่ทอง ประทับอยู่กัมพูชาพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร เป็นเวลา 9 ปี แต่เนื่องจากเมืองนี้อยู่ห่างไกลจากทะเล และไม่มีเรือสำเภาจากจีนหรือ

เมืองอื่นๆ แวะมาเลย” (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, 2548: 17-18) ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงเหตุผลและปัจจัยของการเลือกที่ตั้งเมืองหลวงของพระเจ้าอู่ทอง ทั้งนี้ก็คงเนื่องด้วยอยุธยาเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเลมากนัก สามารถติดต่อกับชาวต่างชาติได้สะดวก โดยเฉพาะการติดต่อกับชาวจีนในยุคแรกเริ่มของการก่อตั้งราชธานี

ความสนใจด้านการค้าขายกับชาวจีนของพระมหากษัตริย์ไทยมีมาตั้งแต่ยุคต้นกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยเฉพาะในสมัยของเจ้านครินทร์หรือสมเด็จพระนครินทราธิราช พระองค์ทรงสนพระทัยที่จะทำการค้ากับชาวจีนมากเป็นพิเศษ ด้วยเพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับพระเจ้ากรุงจีน และยังเคยเสด็จไปเมืองจีนด้วย สำหรับชาวจีนแล้ว ดินแดนแหลมทองแห่งนี้คงเป็นดินแดนที่คุ้นเคยเป็นอย่างดี และยังคงไม่ลืมว่า ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาได้ส่งเครื่องบรรณาการไปถวายแด่พระเจ้ากรุงจีนมาโดยตลอด แม้ว่าบางเวลาจะลดน้อยลงบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกลับขาดหายไปเสียทีเดียว (สกินเนอร์, จี. วิลเลียม, 2548: 5, 10) ทำให้เส้นทางการไปมาระหว่างสยามกับจีนไม่ได้รู้สึกห่างไกล สยามไม่ได้เป็นดินแดนที่น่ากลัว ประคบกับคนไทยที่ชื่นชอบชาวจีนอยู่มาก ผู้คนในกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ดูแคลนคนจีน ดังที่ตงซีหยิงเช่า 《東西洋考》บันทึกว่า “ผู้คนในประเทศ (คนไทย-ผู้เขียน) นี้ให้ความเคารพนับถือชาวจีนอย่างจริงจังมากกว่าชนชาติอื่นใด” (國人禮華人甚摯，倍于他夷) (張燮, 2000: 40) ทำให้ชาวจีนนิยมเข้ามาตั้งภูมิลำเนาและค้าขายในกรุงศรีอยุธยา ส่วนเอกสารชิงฉาเซ่งหล่าน 《星槎勝覽》หรือชมเพลินเริงสำเภา งานประพันธ์ของเฟ่ยซิ่น (費信) เขียนเล่าขณะที่ตนเองมายังสยามพร้อมกับกองเรือของเจิ้งเหอ (鄭和, ราว พ.ศ.1914-1976) ในฐานะผู้มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ ความตอนหนึ่งว่า (หญิงไทย-ผู้เขียน) “เจอชายจีนเหมือนกับข้าพเจ้าจะดีใจยิ่ง ต้องหาสุรามาต้อนรับอย่างพิถีพิถัน ร้องรำทำเพลงอย่างมีความสุขและให้นอนพักค้างที่เรือน” (遇我中國男子甚愛之，必置酒致待而敬之，歡歌留宿) (馮承鈞校注, 1938: 11) ซึ่งสามีนไทยก็ไม่ได้ตำหนิตีเดียณกรรยาตนแต่อย่างใด ข้ายังรู้สึกดีใจในความงามของกรรยาตนอีกด้วย (馮承鈞校注, 1970: 19) จึงน่าจะเชื่อว่าได้เกิดเป็นลูกครึ่งไทยจีนในแผ่นดินสยามตั้งแต่ยุคสมัยนั้นแล้ว

เอกสารหมิงสี่อู่ 《明實錄》 หรือบันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิง ซึ่งเป็นบันทึกเอกสารทางประวัติศาสตร์ชั้นต้นที่จัดเรื่องราวเกี่ยวกับราชสำนักจีน โดยยึดถือขนบธรรมเนียมของลัทธิขงจื้อ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559: 27, 30) ตอนหนึ่งบันทึกว่า ใน พ.ศ.1952 เหว่ป้ากวน (何八觀) พร้อมพรรคพวกออกเดินทางเตร็ดเตร่ไปยังหมู่เกาะต่างๆ และได้เดินทางเข้ามาสยาม เมื่อราชทูตเหวินคุน (文琨) ของสยามจะเดินทางกลับ จักรพรรดิหย่งเล่อ (永樂皇帝) มีพระราชบัญชามายังพระเจ้ากรุงสยามขอให้ส่งตัวเหว่ป้ากวนและพวกกลับจีน (黃重言、余定邦, 2016: 74) ซึ่งเหว่ป้ากวนและพรรคพวกอาจเคยต้องคดีอาญามาก่อน เนื่องจากหลบหนีออกนอกประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นโจรสลัดที่ก่อความวุ่นวายในทะเลจีนใต้ (鄭一鈞, 2005: 185) ทางกรจีนเมื่อสืบเสาะกระทั่งรู้ถึงความเคลื่อนไหว จึงเรียกร้องให้ราชสำนักไทยช่วยดำเนินการจับกุมและส่งตัวกลับประเทศ หากแต่จำนวนประชากรที่หลบหนีมาไทยอย่างเจียบๆ มีอยู่ที่เท่าไร ตัวเลขนี้ยังสรุปไม่แน่ชัด ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการซื้อคนจีนกลับสยามของราชทูตไทยอีกด้วย กล่าวคือ ใน พ.ศ.2000 หม่าหวงเป่า (馬黃報) ราชทูตจากประเทศสยาม ได้ซื้อบุตรหลานของชาวนาที่ยากจนเนื่องจากน้ำแล้งที่ซานตง (山東) เพื่อนำกลับไปเป็นข้ารับใช้ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559: 175) ทั้งนี้แม้ว่าการกระทำของราชทูตไทยครั้งนั้นจะล้มเหลว แต่ก็พอเห็นเค้าได้ว่ามีการซื้อขายชาวจีนเพื่อนำกลับไปรับใช้เป็นทาสในสยาม ซึ่งน่าจะนิยมกันมาก คณะทูตจากสยามพยายามซื้อแรงงานชาวจีนจำนวน 3 ครั้ง ในปี พ.ศ.2000, 2001 และ 2024 เป็นไปได้ว่าช่วงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการจัดการเกี่ยวกับกรมท่าขึ้น จึงต้องการแรงงานชาวจีนจำนวนมาก

การเดินทางไปจีนเพื่อการค้าในระบบบรรณาการของสยาม ส่วนหนึ่งใช้ทูตหรือผู้ที่มีความรู้ด้านภาษาจีน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นลูกจีนที่เกิดในไทย บางครั้งอาจเป็นชาวจีนที่ถูกพาญพิศพาเรือสำเภาหลงเข้ามายังประเทศไทย จนได้รับโอกาสทำงานให้กับราชสำนัก ตัวอย่างใน พ.ศ.2040 ชาวจีนคนหนึ่งนามว่าวันกู่ (萬軌) ราษฎรอำเภอหนานเฉิง (南城) เมืองเจียงซี (江西) เดินทางไปค้าขายที่ฉงโจว (瓊州) แต่เขาถูกลมพาญพัดนอกเส้นทาง กระทั่งไปพำนักอยู่ที่สยาม ที่นั่นเขาได้ทำหน้าที่เป็นทอ่งสื่อ มีโอกาสเดินทางมากับคณะทูต

เพื่อถวายบรรณาการหลายครั้ง (黃重言、余定邦, 2016: 91) ทำให้เข้าใจว่าราชสำนักไทยเลือกผู้ทำหน้าที่ท่องเที่ยว (ล่ามภาษาจีน) จากความสามารถด้านภาษา รวมถึงการค้าขาย โดยไม่ได้ยึดติดกับแหล่งกำเนิด ชาติภูมิ และวิธีการเข้ามาอาศัยในไทย ซึ่งตรงกับเอกสารซูอี่โจวจือลู่《殊域周咨錄》แปลไทยว่าบันทึกสอบถามว่าด้วยนานาแว่นแคว้นแดนพิสดาร ของเหยียนฉงเจี้ยน (嚴從簡, 2000: 281) ขุนนางราชสำนักหมิงเขียนขึ้นใน พ.ศ.2117 บันทึกว่า “ทูตของแว่นแคว้นต่างๆ ไม่ใช่คนของประเทศนั้น ล้วนเป็นชาวจีนผู้ที่ไร้ยางอาย หลบหนีเปลี่ยนชื่อ กระทั่งได้รับตำแหน่งขุนนาง” (四夷使臣多非本國之人，皆我華無恥之士，易名竄身，竊其祿位者)

ดังนั้นอาจสรุปโดยสังเขปได้ว่าการเข้ามาของชาวจีนในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้า ขาวประมง ซึ่งเป็นชนชั้นรากหญ้า ที่ไม่ค่อยมีการศึกษามากนัก นอกจากกลุ่มของคณะทูต ซึ่งกลุ่มประชากรชาวจีนที่อพยพมาสยามในสมัยอยุธยาคงไม่ได้แตกต่างไปจากกลุ่มชาวจีนที่หนีภัยสงคราม ภัยธรรมชาติมาไทยในสมัยกรุงธนบุรีต่อเนื่องถึงต้นรัตนโกสินทร์แต่อย่างใด

จากเอกสาร “ไหอี่ว”《海語》หรือวัจนะสมุทร ของหวงจง (黃衷) เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.2079 ได้บันทึกไว้อย่างน่าสนใจว่า เมืองหลวงของสยาม “ไหเน่เจีย (นายไก่อ-ผู้เขียน) เป็นย่านที่พักอาศัยของชาวจีน” (奶街，為華人流寓者之居) (黃重言、余定邦, 2016: 110) ถาวร ลิกขโกศล วิเคราะห์ว่า “นายกาย” หรือ “ไนไก่อ” เป็นภาษาจีนสำเนียงฮกเกี้ยน แปลตรงตัวว่าตลาดถนนใน หมายถึงตลาดใหญ่ในกำแพงเมือง ดังตัวอย่างที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีชุมชนฮกเกี้ยนขนาดใหญ่อาศัยอยู่ ตลาดใหญ่ในเมืองก็เรียกว่า ตลาดนายกาย (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2560: 15) โดยทั่วไปแล้วที่ตั้งของตลาดมักจะอยู่ในทำเลที่เหมาะสม เพื่ออำนวยความสะดวก ซื้อขายสินค้า ทั้งนี้ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงการตั้งอยู่ของชุมชนได้ด้วย ซึ่งย่านนายไก่อก็คือตลาดสินค้าจีน เป็นชุมชนจีนนั่นเอง จากข้อความของหวงจง หมายความว่า ในสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช กลุ่มชาวจีนได้เข้ามาพักอาศัยในย่านตัวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาแล้ว ซึ่งในความเป็นจริง ย่านย่านที่พักอาศัยของชาวจีนในอยุธยากระจายอยู่หลายแห่ง แต่ตั้งเป็นแผ่นปึกแผ่นหนานั้นคือช่วงตั้งแต่หลังวัดจีนถึงสามม้า

ในไคและประตูจีน ซึ่งเป็นตลาดใหญ่แห่งหนึ่ง ที่คลองสวนพลูแห่งหนึ่ง ที่คลองปากข้าวสาร แห่งหนึ่ง ที่คลองถนนตาลแห่งหนึ่ง ที่บ้านดินแห่งหนึ่ง และที่เกาะพระอีกแห่งหนึ่ง (วรรณศิริ เดชะคุปต์ และ ปรีดี พิศภูมิวิถี, 2554: 259) สอดคล้องกับแผนที่กรุงศรีอยุธยาที่ชาวตะวันตก ทำขึ้น เช่น ภาพ “สยามหรือยูเดีย นครหลวงแห่งราชอาณาจักรสยาม” (Siam ou ludia, Capitale du Royaume de Siam) เขียนโดย ฌ็อง กูร์โตแล็ง (Jean Courtaulin) นักบวช ชาวฝรั่งเศส ช่วง พ.ศ.2215-2217 หรือ ภาพแผนที่กรุงศรีอยุธยาในจดหมายเหตุเดอ ลา ลูแบร์ ฉบับภาษาฝรั่งเศส พิมพ์ที่กรุงปารีส เมื่อ พ.ศ.2234 ที่ระบุที่ตั้งของชุมชนจีนนอกเกาะ พระนคร ซึ่งอยู่ทางฝั่งด้านตะวันออก ช่วงต่อระหว่างแม่น้ำป่าสักกับแม่น้ำลพบุรี บริเวณฝั่ง ตรงข้ามกับหั่วรอ ตั้งแต่วัดอโยธยา จนถึงวัดพนัญเชิงฝั่งด้านใต้ ริมน้ำฝั่งใต้ของแม่น้ำ เจ้าพระยา ช่วงตั้งแต่วัดขุนพรหมจนถึงคู้้งน้ำวัดบางกะจะ (ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549: 72-73, 84, 86-87)

เบื้องต้นอาจสรุปได้ว่า ชาวจีนตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในเขตตัวเมือง พระนครศรีอยุธยาเกิดขึ้นไม่ต่ำกว่าสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ซึ่งแต่เดิมชาวจีนคงอาศัย อยู่รวมกันบริเวณนอกเกาะพระนคร ช่วงคู้้งบางกะจะ แล่วัดพนัญเชิงก่อน เนื่องจากเพราะ สถานที่แห่งนี้เคยเป็นท่าเรือนานาชาติ ซึ่งกองเรือเจิ้งเหอน่าจะจอดพักแกล่น (สีบแสง พรหม บุญ, 2549: 132) ต่อมาจึงได้รับอนุญาตให้เข้าไปพำนักอาศัยในตัวเกาะเมืองพระนครร่วมกับ คนไทย อย่างไรก็ตาม ชุมชนจีนบริเวณนอกเกาะพระนครศรีอยุธยา ถือเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ อย่างหนาแน่นและกระจายตัวมากกว่าในเขตตัวเมืองพระนคร โดยเฉพาะช่วงพื้นที่ชุมชนวัด พนัญเชิง ดังจะเห็นได้จาก พื้นที่แห่งนี้เป็นนิวาสสถานเดิมของท่านเจ้าขรัวเงินหรือพระภักดา พระสวามีของกรมสมเด็จพระศรีสุธารักษ์ พระเจ้าพี่นางเธอตำหนักแดง (พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์น้อย) ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 (บุญเตือน ศรีวรพจน์, 2545: 17-18) แสดงว่าชาวจีนอาศัยอยู่บริเวณนอกเกาะพระนครก็มีความร่ำรวย จากการค้าขายเช่นกัน อาจเป็นไปได้ว่า ชาวจีนที่อาศัยอยู่นอกเกาะเมืองจะข้ามฝั่งไปยังเกาะ พระนครในช่วงเช้า เพื่อนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนค้าขาย และกลับมานอนที่นอกเกาะเมืองช่วง

บายคำ การที่ชาวจีนจำนวนมากอาศัยอยู่นอกเกาะเมืองส่วนหนึ่งคงเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐ แต่ในทางกลับกันก็ส่งผลดีกับชาวจีนเอง เพราะมีพื้นที่ทำการเกษตร ทำการค้าขายได้คล่องตัวมากกว่า ไม่แออัดเหมือนการดำรงชีพอยู่ในเกาะเมืองพระนคร

พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาทรงเป็นเจ้าของชีวิต มีอำนาจเหนือทุกคนในสังคม ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะสูงต่ำอย่างไร ทรงมีกรรมสิทธิ์ในพระบรมราชานุญาตให้ใช้ที่ดินของทุกคน (คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์, 2510: 2-3) ชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในราชอาณาจักร พระองค์จะพระราชทานที่ดินให้คนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้คงยึดหลักเชื้อชาติ ศาสนาและสนองการรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท อย่างที่พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) (2561: 59) ได้อธิบายถึงการพระราชทานที่ให้กับชาวต่างชาติในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ว่า “พวกโปรตุเกส วิลันดากับญี่ปุ่นอยู่ที่ริมน้ำตำบลปากน้ำแม่น้ำเป้ยใต้บ้อมเพชร แต่คนฝรั่งเศสเกี่ยวข้องรับรู้ว่านาราชการ เป็นชาติที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดปราน จึงทรงพระกรุณาพระราชทานที่ให้อยู่ใกล้พระนคร และพระราชทานพระราชนุญาตให้สร้างวัดลงในที่ปากคลองตะเคียนข้างเหนือ” ชาวจีนถือเป็นชาวต่างชาติที่มีความใกล้ชิดมาตั้งแต่แรกเริ่มสถาปนากรุงศรีอยุธยา ช่วยงานราชสำนักสยามในหลายด้าน ดูไม่มีพิชมีภัยต่อราชสำนักสยามและไม่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงภายในของราชสำนัก มุ่งที่จะค้าขายเป็นหลัก และนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน จึงได้เข้ามาอยู่ในตัวเกาะพระนคร กล่าวกันว่าช่วงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ คาดการณ์ว่าประชากรชาวจีนที่อาศัยในเขตตัวเมืองพระนครอาจอยู่ราว 3,000 คน หากแต่ชาวอังกฤษที่มาเยือนสยามกล่าวถึงชาวจีนในกรุงสยามว่า มีจำนวนมากมหาศาล (สารสิน วีระผล, 2548: 46) หากนำตัวเลข 3,000 คนที่ชาวจีนอาศัยอยู่ในเขตตัวเกาะพระนครในยุคนั้นมาเป็นตัวตั้ง เพื่อทบทวนจำนวนประชากรชาวจีนที่อยู่นอกเกาะพระนคร ซึ่งมีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่า จึงน่าจะเชื่อว่าชาวจีนที่อาศัยในบริเวณชุมชนทั้งในตัวเกาะพระนครศรีอยุธยาและรอบๆ อาจมากถึง 10,000 คน เป็นอย่างน้อย นอกจากนี้แล้ว บันทึกของนิโกลาส์ แชรแวส (2550: 186) ยังบอกว่า เห็นพระสงฆ์จีนนิายอยู่ในสยามแล้วด้วย แปลว่าการเดินทางมาไทยของหมู่ชาวจีน ได้ขยายวงกว้างมากขึ้น เริ่มมี

นักบวชจีนสนใจที่จะเดินทางมาสยาม ทั้งนี้คงอาจด้วยเพราะสยามเป็นแดนพุทธเหมือนกับหลายประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา พม่า การมาของพระสงฆ์จีนนิกายในไทยด้วยวัตถุประสงค์โดยยังคงเป็นปริศนา แต่ว่าการเดินทางสมุทรยาตราของเจิ้งเหอ ช่วงการเดินทางสมุทรยาตราครั้งที่ 5 ระหว่าง พ.ศ.1960-1962 ก็มีพระสงฆ์จีนร่วมเดินทางบนเรือเช่นกัน (鄭和下西洋 600 週年紀念活動籌備領導小組, 2005: 585)

พระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมากที่สุดในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงคาบสมุทรมาลายู และชายฝั่งตะวันออก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2562: 16) เป็นศูนย์กลางทางการค้าระดับนานาชาติที่ทั้งชาวเวียดนาม จีน ญี่ปุ่น อินเดียและเปอร์เซีย รวมทั้งชาติตะวันตกอย่าง โปรตุเกส ฮอลันดา สเปน ฝรั่งเศสและอังกฤษ เข้ามาค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า รวมถึงตั้งรกรากในบริเวณดังกล่าว สินค้าจากจีนเป็นสินค้าที่ได้รับการชื่นชอบจากทั้งคนไทยและชาวตะวันตก ซึ่งพ่อค้าชาวจีนคือผู้ตอบสนองความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น เช่นการเข้ามาตั้งสถานีการค้าของพ่อค้าชาวฮอลันดา ภายใต้อำนาจว่า “บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา” หรือ (V.O.C.) สาขากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ.2147 ก็เพราะต้องการสินค้าจากจีนที่นำสินค้ามาจำหน่าย ดังความในจดหมายทางการจากนายแมร์เทน เฮ้าท์แมน ในกรุงศรีอยุธยา ถึงนายเฮนดริก แจน เซน ในปัตตานี ลงวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2155 ความตอนหนึ่งว่า

“เพื่อนชาวจีนคนหนึ่งของเรา ตั้งใจจะไปปัตตานี ขำพเจ้าหน่วง เหนี่ยวเขาไว้ในเดือนกุมภาพันธ์ ด้วยเจตนาจะส่งเขากลับเรือสำเภาหลายลำของเขาไปยังปากน้ำ ตอนที่พวกจีนมาถึง แล้วซื้อไหมมีค่ากับเครื่องถ้วยชามทั้งหมดจากพวกเขา ที่ทำดังนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้สินค้าเหล่านั้นตกไปอยู่ในมือของพวกอังกฤษได้

เราควรจะทำสัญญากับชาวจีน ในเรื่องการจำหน่ายไหมดิบใน
ราคาตายตัว ออกญาพระคลังเศรษฐีคนหนึ่งของที่นี้ ผู้สืบเชื้อสายมา
จากคนจีน คงจะกำลังตั้งใจประกันการซื้อสินค้าของเราตามราคาที่ได้
ทำสัญญาไว้ ด้วยบัดนี้เจ้าขรัวหินตา (Jonkroetinta) ผู้ซึ่งเคยเตรียม
ของบรรทุกเรือกำปั่นหลวงเพื่อไปขายยังเมืองจีนได้ถึงแก่กรรม ดู
เหมือนออกญาพระคลังจะได้ประโยชน์ในการตายของเขาผู้นี้ ออกญา
พระคลังรู้ภาษาจีนดี และเป็นที่รักของคนทั่วไป ถ้าหากท่าน
ผู้อำนวยการมาที่นี้ด้วยตนเองแล้ว ออกญาพระคลังก็สามารถ
ให้บริการอย่างดีแก่เรา เพื่อทำการค้าขายกับจีนผ่านทางมือของเรา
พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทำการตกลงเรื่อง
ธุรกิจการค้าเหล่านั้นเป็นการส่วนพระองค์กับท่านผู้อำนวยการ”
(นันทา สุตกุล, 2513: 46)

การแย่งสินค้าจีนของชาวตะวันตกถือเป็นเรื่องปกติ ผู้ซื้อต่างเฝ้าจับตาเรือสำเภาที่
เดินทางมาจากจีน คิดหวังจะโกยซื้อแล้วนำไปปั่นราคาเพื่อขายต่อยังตลาดอื่น โดยเฉพาะผ้า
ไหมจากจีน เป็นสินค้าที่ต้องการอย่างมาก ทั้งนี้ชาวฮอลันดาได้เสนอราคาอยู่ที่ 165 และ 168
เหรียญ แต่ชาวอังกฤษเสนอราคาสูงถึง 175 และจะขึ้นถึง 180 เหรียญ (นันทา สุตกุล, 2513:
72) ย่อมแสดงถึงการปั่นราคาสินค้าจากจีน

ชาวจีนจึงถือว่าเป็นคนกลางทางการค้าที่มีความสำคัญในสมัยอยุธยา โดยนำสิ่งของจาก
จีนมาขายในสยาม และนำของป่าจากไทยไปขายยังจีนหรือดินแดนอื่นๆ ในระบบการค้าขาย
แบบบรรณาการที่ทำรายได้ให้กับราชสำนักสยามอย่างงาม โดยตั้งกรมท่าซ้ายและมอบตำแหน่ง
ขุนนางให้กับชาวจีน เพื่อติดต่อดำเนินการระหว่างราชสำนักสยามกับประเทศด้านตะวันออก
อันประกอบด้วย จีน ญี่ปุ่น วิวีว เวียดนาม เป็นต้น และยังทำหน้าที่ควบคุมพวกจีนด้วย
ดังปรากฏในกฎหมายตราสามดวง พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน กรมท่าซ้าย ซึ่งมีชาวจีน

เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน 1400 ไร่ (กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1, 2548: 131) และตำแหน่งงานเกี่ยวกับการเดินเรือสำเภาอีกจำนวนมาก อาทิ ขุนทองสือ (จีนลำนายอำเภอบาง) ศักดินา 600 ไร่ จุ่นจู้ (นายสำเภา) ศักดินา 400 ไร่ นอกจากนั้นแล้วชาวจีนยังรับราชการในตำแหน่งที่ตนเองมีความชำนาญการ เช่น กรมช่างสนะ หมื่นพิมลภูษิต และ หมื่นชำระภูษิต ศักดินา 600 ไร่ (กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1, 2548: 131-132, 141) ในสังคมสมัยอยุธยา ผู้ที่มีศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป เรียกกันว่า “ผู้ดี” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์, 2510: 13) ย่อมหมายความว่า ชาวจีนจำนวนหนึ่งได้ขยับตนเองเป็นชนชั้นสูงในสังคมไทย แต่ทว่าคนจีนที่ร่ำรวยจากการทำการค้าที่อาศัยในกรุงศรีอยุธยาก็มีจำนวนไม่มาก (นันทา วรเนติวงศ์ และวนาศรี สามนเสน, 2546: 140)

ชาวจีนส่วนใหญ่เป็นชนชั้นไม่ใช่ขุนนาง ไม่ใช่ผู้ดี แต่อยู่ในระบบนอกไพร่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2552: 332) จึงสะดวกต่อการประกอบอาชีพอื่นๆ ดังที่คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม บันทึกว่า

“ถนนย่านขนมจีนมีร้านโรงจันทน์ทำขนมเปียกขนมโก๋เครื่องจันทน์ขนมจีนแห้งขายเป็นรายเช้าซื้อตลาดตลาดขนมจีน 1 ถนนย่านบ้านวัดน้อยประตูจีน ขายเครื่องทองเหลืองเคลือบแลปรอด ซื้อตลาดประตูจีน 1 ถนนย่านในไก่เชิงตะกานประตูจีนไปถึงเชิงตะกานประตูในไก่เป็นตลาดใหญ่ มีตึกกว้านร้านจันทน์ตั้งตึกทั้งสองฟากถนนหลวงจีนไทนั่งร้านขายของสรรพสิ่งของ เครื่องสำเภาเครื่องทองเหลืองทองขาวกระเบื้องถ้วยโอชามแพรสีต่างๆเงิน แลไหมศรีต่างๆ เครื่องมือเหล็กแลสรรพเครื่องมือแต่เมืองจีนมีครบ มีของรับประทานเป็นอาหารแลผลไม้มาแต่เมืองจีนวางรายในร้านขายที่ท้องตลาด มีของสดขายเข้าเย็นสุกรเป็ดไก่ ปลาทะเลและปลาน้ำจืดปูหอยต่างๆ หลายอย่าง

พันแปดตลาดใหญ่ยวดยิ่งในกรุง ชื่อตลาดใหญ่ท้ายพระนครอยู่ย่านใน
ไก่อ่ 1

ถนนย่านสามม้าตั้งแต่เชิงสะพานในไก่อ่กระวันออกไป จดถึงหัว
มุมพระนครที่ชื่อตำบลหัวสระพานั้น จีนตั้งโรงทำเครื่องจิ้งอับแล
ขนมแห่งจีนต่างต่างหลายชนิดหลายอย่าง แลช่างจีนทำโต๊ะเตียงตู้
เก้าอี้้น้อยใหญ่ต่างต่างขายต่อไป ช่างจีนทำถังไม้ใส่ปลอกเหล็ก
ถังใหญ่น้อยหลายชนิดขายชาวพระนครรับซื้อไปใช้ต่างนางเลิ้ง”
(ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 241-242)

ด้วยนิสัยชาวจีนแล้ว เมื่ออพยพไปต่างแดนมักนิยมการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน แม้ว่าการ
เข้าอพยพเข้ามาของชาวจีนในกรุงสยามจะมาจากหลายพื้นที่ หลายวัฒนธรรม แต่เพื่อ
ความอยู่รอด และสะดวกต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเหลือกันในยามจำเป็น พลิกย่อยของความ
แตกต่างทางวัฒนธรรมบ้านเกิดของตนจะถูกหลอมหลวมอยู่ภายใต้ความเป็นหนึ่งใน
วัฒนธรรมร่วมแบบจีนโพ้นทะเล ด้วยวิธีการแต่งงานระหว่างจีนด้วยกัน กล่าวคือ ชาวจีน
ฮกเกี้ยนแต่งงานกับชาวจีนแคะ ชาวจีนไหหลำแต่งงานกับชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นต้น และการเข้า
ร่วมการเป็นสมาชิกของสมาคมตระกูลแซ่ สมาคมกลุ่มอาชีพ สมาคมถิ่นกำเนิด สมาคมการ
กุศล ฯลฯ ที่ช่วยทำให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างชาวจีนด้วยกันเองได้ดียิ่งขึ้น
โดยภาษาที่ใช้ในการสื่อสารอาจเป็นภาษาถิ่นร่วมกับภาษากลางที่สามารถสื่อสารเข้าใจกัน
แต่ทั้งนี้ไม่ว่าชาวจีนจะมาจากหลายกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษา อย่างไรก็ตามภาษาเขียนจะเป็น
แบบแผนเดียวกันหมดทั้งประเทศ ดังนั้นสามารถเชื่อมโยงกลุ่มชาวจีนเข้าด้วยกัน

วิถีชีวิตของชาวจีนผูกพันกับศาลเจ้าเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เกิดจนตายทุกคนต้องไปกราบ
ไหว้เพื่อขอพร แม้ว่าจะโยกย้ายถิ่นฐานไปยังสถานที่ใด คติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของชาวจีนก็
ไม่เคยสูญหาย ดังจะเห็นได้จากทุกๆ ที่ที่คนจีนเข้าไปอาศัยอยู่จะมีศาลเจ้า ซึ่งจะเล็กหรือใหญ่
ก็แล้วแต่ความสามารถด้านกำลังทรัพย์ของผู้คนในชุมชนนั้นๆ เหตุผลของการสร้างศาลเจ้าแต่

ละแห่งจะแตกต่างกันไปด้วยกันดังนี้คือ 1.สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ 2.สร้างตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ 3.สร้างเพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูล 4.สร้างตามความนิยม 5.สร้างเพื่อการแก้บน 6.สร้างเพื่อการค้า 7.สร้างด้วยความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2537: 81-85) ความเข้มข้นของธรรมเนียมและวัฒนธรรมจีนจะปรากฏชัดในชุมชนที่กลุ่มตนอาศัยอยู่มากกว่าที่อื่นๆ ดังที่บริเวณชุมชนจีนในอยุธยา มีศาลเจ้าจีนปรากฏแล้ว

“มีตลาดเรือที่แม่น้ำรอบกรุงเปนตลาดท้องน้ำเปนตลาดใหญ่ในท้องน้ำมี 4 ตลาด คือตลาดน้ำวนบางกะจะหน้าวัดเจ้าพระนางเชิง 1 ตลาดปากคลองคูจามท้ายสุรเภา 1 ตลาดปากคลองคูไม้ร้อง 1 ตลาดปากคลองวัดเดิมใต้ศาลเจ้าปูนเทากัง 1 เปนตลาดเอกในท้องน้ำ 4 ตลาดเท่านั้น...ตลาดบ้านจีนปากคลองขุนละครไชยมีหึงละครโสเภณี ตั้งโรงอยู่ท้ายตลาด 4 โรง รับจ้างทำชำเราแก่บุรุษ ตลาดนี้เปนตลาดใหญ่ใกล้ทางเรือแลทางบก มีตึกกว้านร้านจีนมาก ขายของจีนมากกว่าของไทย มีศาลเจ้าจีนศาลหนึ่งอยู่ท้ายตลาด” (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 227-228)

วัดเดิมก็คือวัดอโยธยาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกนอกเกาะพระนคร ตลาดปากคลองขุนละครไชยตั้งอยู่ด้านทิศใต้นอกเกาะพระนคร ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นที่อาศัยของชาวจีน จึงเกิดการสร้างศาลเจ้าขึ้นในชุมชนดังกล่าว น่าเชื่อว่่าเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในเทศกาลต่างๆ ที่สืบทอดต่อกันมา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชาวจีนด้วยกัน อาจกล่าวได้ว่าสิ่งก่อสร้างที่สามารถสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของชาวจีนก็คือ ศาลเจ้า และจำนวนของศาลเจ้ายังสามารถแสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนจีนได้ด้วย (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2530: 26) บ้านเรือนของชาวจีนเองก็มีการเช่นไหว้เทพเจ้า มีรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์ จุดตะเกียงไฟ

บูชาเสมอ เขียนอักษรจีนติดอยู่ที่กำแพง ใช้หมูเป็นเครื่องเซ่น ในงานเทศกาลเสียงจะดังมาก (นิโกลาส์ แชรแอส, 2550: 185-186)

ชาวจีนเองปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี บางกรณีเมื่อแต่งงานกับชาวสยามแล้ว ชาวจีนถึงกับหันมาแต่งกายเหมือนกับคนไทย และยอมรับนับถือในศาสนาความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจาก “หลักธรรมทางคำสอนของชาวจีน โดยเนื้อหาสาระแล้วไม่แตกต่างจากของชาวสยามเลย ชาวจีนมีจิตใจโอนเอียงอย่างมากที่จะปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาตามแบบอย่างชาวสยาม และถ้ามีบุตรก็จะทำการตัดผมเปียบุตรเขาของและให้บวชเป็นพระในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายใน 2-3 ช่วงอายุคนมานี้ ลักษณะของความเป็นชาวจีนค่อยๆ ลดน้อยลงไปจนหมดสิ้น และชาวจีนซึ่งเคยยึดมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติตนก็ได้เปลี่ยนแปลงตนเองมาเป็นชาวสยามโดยสิ้นเชิง โดยปกติคนพวกนี้จะไม่ละเลยไม่ใส่ใจในวรรณคดีของชาติตน และพยายามปรับตัวเข้าหาชาวสยาม สำหรับชาวจีนไม่มีอะไรจะน่ายินดีไปกว่าการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์นี้ พวกเขาจะได้รับก็ต่อเมื่อมีฐานะร่ำรวยมากๆ” (นันทา วรเนติวงศ์ และคณะ, 2555: 76-77) ความข้างต้นเป็นมุมมองของศาสนาจารย์คาร์ล ออกัสตัส ฟรีดริค กุตสลาฟฟ์ มิซซันนาชาวเยอรมัน ที่เดินทางมาไทยใน พ.ศ.2371 ซึ่งก็ตรงกับบันทึกของชาวจีนที่กล่าวว่า “ผู้คนประเทศนี้ไม่มีนามสกุล ชาวจีนอพยพมาอาศัยที่นี่ แรกๆ ใช้แซ่ที่ติดตัวของตน ต่อมาก็หายไปเช่นกัน” (國無姓氏，華人流寓者始從本姓，一再傳亦亡矣) (黃重言、余定邦, 2016: 110) การกลืนกลายทางวัฒนธรรมจากจีนเป็นไทยมักเข้มข้นในกลุ่มชาวจีนที่โอกาสเข้ารับตำแหน่งขุนนางในราชสำนักสยาม เนื่องจากต้องติดต่อกับขุนนางชาวไทยมากกว่ากลุ่มชาวบ้าน ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้จะแต่งตัวแบบคนไทย เหลือไว้เพียงผมเปีย (อัมพร สายสุวรรณ์, 2545: 32)

ในด้านคติความเชื่อในเรื่องศาสนาและความเชื่อของชาวจีนในไทยเหมือนจะปรับตัวได้ดีมากที่สุด ดังการหลงเหลือไว้ซึ่งโบราณวัตถุ โบราณสถานที่ชาวจีนในอยุธยาได้ร่วมบุญสร้างไว้ เช่นในเขตตัวเกาะเมืองยังหลงเหลือชื่อวัดที่น่าจะสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างวัด

นั้นๆ อาทิ วัดสามจีน วัดจีน วัดเจ็ก วัดท่าจีน อยู่บริเวณชุมชนจีนย่านในไก่ เป็นต้น ซึ่งหลักฐานเหล่านี้ดูได้จาก “แผนที่ภูมิสถานอยุธยา” ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ในหนังสือ “อยุธยา มาจากไหน?” นอกจากนั้นแล้ว พระพิมพ์ขุมเสมาทิศ พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ด้านหลังมีจารึกอักษรจีน เช่น “ต้าหมิงกั๋วเฟิงฝัวซันกวนเนียผู้ซันสื่อ” (大明國奉佛信官聶福信施) แปลความว่า “ขุนนางในราชสำนักแห่งราชวงศ์หมิงเนียผู้ซันสื่อ ถวายเป็นพุทธบูชา”¹ หลักฐานนี้ทำให้เชื่อว่ามิชชันนารีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้ร่วมบุญสร้างพระเครื่องดังกล่าว แล้วนำมาบรรจุไว้ภายในกรุพระปรางค์ในคราวสร้างวัดราชบูรณะ และพระปรางค์องค์นี้ ซึ่งสิ่งของที่ปรากฏภายในกรุนี้นิยมสอดคล้องกับปีที่สร้างพระปรางค์อย่างแน่นอน (กรมศิลปากร, 2502: 8-11, 41-42)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ บันทึกว่า “ศักราช 786 มะโรงศก (พ.ศ.1967) สมเด็จพระอินทราชาเจ้าทรง (ประ) ขวร นฤพาน ครั้นนั้นเจ้าอ้ายพระญาและเจ้ายี่พระญา พระราชกุมารท่านชนช้างด้วยกัน ณ สพานป่าถ่าน ถึงพิราไลยทั้ง 2 พระองค์ที่นั่น จึงพระราชกุมารเจ้าสามพระญาได้เสวยราชสมบัติพระนครอยู่ (อยุธยา ทรงพระ) นามสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า แลท่านจึงให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์ สมที่เจ้าพระญาอ้ายพระญาเจี่ยชนช้างด้วยกัน ถึง (อนิจ) ภาพตำบลดป่าถ่านนั้น ในศักราชนั้นสถาปนาวัดราชบุญ” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1, 2504: 4-5)

ความแตกต่างเรื่องเวลาการชนช้างระหว่างเจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยาในเอกสารพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ ระบุในปี พ.ศ.1967 ส่วนพระราช

¹ การอ่านจารึกหลังพระพิมพ์ขุมเสมาทิศในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของผู้เขียนแตกต่างจากที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ขึ้นในปี 2502 ซึ่งอ่านจารึกเป็นภาษาแต้จิ๋วว่า “ได้เม่งกั๊กองฮุกซันกั๋วเนียมฮุกซันซี” แปลความว่า “ในรัชสมัยได้เม่ง มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ทำบุญสร้างพระขึ้นไว้” ผู้เขียนสันนิษฐานว่า “เนียผู้ซัน” (聶福信) เป็นชื่อคน เนื่องจากตอนท้ายของหนังสือดังกล่าวมีภาพถ่ายพระพุทธรูป ผู้เขียนเห็นชื่อคนจีน เช่น “หย่งฮุยเฉียน” (楊慧泉) ในรูปที่ 511 จึงแปลความไม่เหมือนกัน

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ ฉบับความสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และ ฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน ระบุในปี พ.ศ.1961 ซึ่งประเด็นช่วงเวลาการสร้าง ห่างกัน 6 ปี ไม่ใช่สาระสำคัญที่การถกเถียงในงานชิ้นนี้ หากแต่การสถาปนาพระอารามและ พระปรารักษ์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อถวายแด่เจ้าอ้ายพระ ยายและเจ้ายี่พระยา ในพระเชษฐาของเจ้าสามพระยา ผู้เป็นบุตรของสมเด็จพระนครินทราธิ- ราชที่มีความสนิทสนมกับชาวจีน จากจิตรกรรมผนังกรุบนด้านใต้และด้านตะวันออกในตัว องค์พระปรารักษ์ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนในราชสำนักขณะนั้น เนื่องจากวาดเป็น ภาพบุคคลในชุดเครื่องแต่งกายจีน ภาพขุนนางจีน (สันติ เล็กสุขุม, 2542: 175) รวมถึงภาพ ดอกไม้ เมฆและเทวดาทรงสิริภรณ์ที่สะท้อนถึงอิทธิพลของศิลปะจีน เป็นเทคนิคของช่างจีน ที่จิตรกรฝาผนังมีฝีมือวันฝานั่งของพระปรารักษ์องค์นี้ (สันติ เล็กสุขุม, 2550: 63) ย่อมชี้ชัดว่า ชาวจีนที่อาศัยในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวนมาก มีช่างฝีมือชาวจีนได้รับใช้ในราชสำนักสยาม แล้วด้วย

ขณะเดียวกันชาวจีนและอาหารจีน ศิลปะการแสดงของจีนเป็นแพร่หลายในสังคม อยุธยา ดังที่กลุ่มคณะทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้เล่าถึงการ เลี้ยงฉลองว่า “กับข้าวมากกว่า 30 ชนิดที่ปรุงตามตำรับจีน ซึ่งเขานำตั้งเลี้ยงพวกเรา” (ลาลู แบร์, มร. เดอะ, 2557: 125) ผลไม้แช่อิ่มและใบชาจากเมืองจีนถือเป็นสิ่งของที่ได้รับความนิยม จากต่างชาติ ดังตัวอย่าง เจ้าพระยาวิไชยเณร (คอนสแตนติน ฟอลคอน) นำของเหล่านี้ มามอบเป็นของกำนัลให้กับราชทูตฝรั่งเศส กลุ่มคณะ เซอวา ลีเอร์ เดอ โชมองต์ และงาน เลี้ยงที่จัดขึ้นในทำเนียบของเจ้าพระยาวิไชยเณรก็ได้มีการแสดงของอุปรากรจีนที่มาจากคณะ กวางตุ้งและคณะจินเจา 2 คณะ ให้แขกผู้มีเกียรติได้ชมกันด้วย (ชวชีย์, บาทหลวง เดอ, 2550: 242, 253) จั๊วเป็นการแสดงที่คนสยามต่างก็ชื่นชอบมากทั้งๆ ที่ตนเองก็ฟังไม่รู้เรื่อง (ลาลูแบร์, มร. เดอะ, 2557: 152) ดังนั้นวัฒนธรรมด้านอาหารและการแสดงของจีนจึงเป็นสิ่งที่ รู้จักดีในหมู่คนที่อาศัยในพระนครศรีอยุธยา

การปราบดาภิเษกเพื่อก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์ในสมัยอยุธยาถือเป็นความชอบธรรม ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงต้องทรงระมัดระวังคอยเอาใจคนบางหมู่ บางเหล่าในสังคมไว้เสมอ เพราะเกรงว่าจะเกิดกบฏขึ้น ถ้าหากว่าบุคคลเหล่านั้นไม่พอใจในพระองค์ คนที่พระมหากษัตริย์ต้องคอยเอาใจหรือเกลี้ยกล่อมเอาไว้นั้นก็ได้แก่ชนชั้นสูง ซึ่งมีทั้งเจ้านายในพระราชวงศ์และขุนนาง เพราะคนเหล่านี้มีพวกพ้องและมีผู้คนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา หากไม่พอใจแล้วอาจคิดกบฏขึ้นเมื่อไรก็ได้ สำหรับประชาชนทั่วไปนั้นไม่ปรากฏว่าสนใจในโชคชะตาของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งโดยเฉพาะ และไม่เคยปรากฏว่าประชาชนในสมัยอยุธยาได้เคยริเริ่มคิดกบฏหรือคิดโค่นล้มราชบัลลังก์ของพระมหากษัตริย์เลยแม้แต่ครั้งเดียว (ศิกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์, 2510: 5) สำหรับชาวต่างชาติอย่างจีนก็ไม่เคยคิดก่อการกบฏ และไม่เคยหมายปองปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ มีเพียงการปล้นชิงเท่านั้น เช่น ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองระส่ำระสายด้วยสงครามกลางเมืองและจากกองทัพจากพม่า กลุ่มชาวจีนในอยุธยาจึงก่อเหตุปล้นชิงขึ้น เหตุเกิดในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อ พ.ศ.2275 ชาวจีนย่านนายไกรราว 300 คน คิดก่อการร้ายหมายจะเข้าปล้นพระราชวัง ขณะที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับที่เมืองลพบุรี แต่ผู้รักชากรุงฯ ได้รวมกันออกมาสกัดกันไว้ได้ เมื่อพระองค์ทรงเสด็จกลับถึงพระนครแล้วจึงได้สืบสวน โดยผู้สคบคิดจำนวน 281 คน ทรงพระราชอาณานำไปเขียนนโยบาย ส่วนแกนนำจำนวน 10 คน สั่งให้ประหารชีวิต (พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, 2553: 358) และในปี 2309 ก่อนกรุงแตก จีนค้ายกลองสวนพลู 400 เศษ ขวนกันขึ้นไปทำลายพระพุทธรูป เลิกเอาเงินดาดพื้น ทองหุ้มพระมณฑปน้อยลง (พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, 2553: 47) นี่คือการอภัยคของชาวจีนในสยามที่ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของยุคเปลี่ยนผ่านจากสมัยอยุธยาเข้าสู่กรุงธนบุรี แต่ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าการศึกสงครามนำมาซึ่งความทุกข์ยาก ประชาชนทุกหมู่เหล่าต่างเดือดร้อนกันทั่วหน้า การที่ชาวจีนกระทำการเยี่ยงนี้ เป็นเพราะต้องการทรัพย์สินเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นทุนรอนในการตั้งตัว แต่ที่ที่น่าสนใจก็คือ บอกให้เราเข้าใจว่าชาวจีนต้องเคยเดินทางไปพระ

พุทธบาท สระบุรี จึงได้รับทราบว่ามีสถานที่แห่งนี้มีของล้ำค่ามากมาย ซึ่งแน่นอนว่าชาวจีนเองก็ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสในพระพุทธบาทอย่างมากเช่นกัน (สุรสิทธิ์ อมรวิชช์กิติ์, 2561: 58-59)

ความเป็นมาและผู้แต่งตงซีหยังเช่า

ตงซีหยังเช่า หรือการค้นคว้าทะเลาะวันออกและตะวันตก เป็นหนังสือที่จิ้งเซีย (張燮) เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น งานประพันธ์ชิ้นนี้เขียนเสร็จในปีรัชศกวันลี่ที่ 45 (萬曆四十五年, พ.ศ. 2160) (張燮, 2000: 7) ตรงกับสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2154-2171) ของไทย

บันทึกดังกล่าวเขียนบนฐานข้อมูลทางราชการ เอกสารหนังสือโบราณต่างๆ ที่มีอยู่เดิม และข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยสัมภาษณ์นักเดินเรือ พ่อค้าวานิช หากแต่ตัวจิ้งเซียเองไม่มีโอกาสได้เดินทางออกประเทศ จึงทำให้ความเข้าใจหรือการรับรู้เกี่ยวกับอาณาบริเวณ ชื่อสถานที่บางแห่งมีข้อผิดพลาดอยู่บ้าง เช่นว่า “บัวหนี่” (渤泥) ที่หมายถึงบรูไน บนเกาะบอร์เนียว เข้าใจผิดว่าเป็น “ต้าหนี่” (大泥) หรือปัตตานี ที่ตั้งอยู่บริเวณด้ามขวานทองของไทย (張燮, 2000: 10-11) อย่างไรก็ดีหนังสือเล่มนี้ถือว่าเป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศต่างๆ หลังจากที่มีการเดินทางสมุทรยatraของเจิ้งเหอสิ้นสุดลง เป็นมุมมองของชาวจีนในดินแดนต่างๆ ที่นำมาเล่าให้กับจิ้งเซียฟัง จึงถือว่าเป็นเอกสารเล่มหนึ่งที่มีความน่าสนใจ

“ตงซีหยังเช่า” ของจิ้งเซียไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความชอบ ความสนใจส่วนบุคคล โดยการใช้เวลาว่างไปพูดคุยกับนักเดินเรือ พ่อค้าวานิช จนกลายเป็นบันทึกดังกล่าว หากแต่ได้รับการทาบทามจากเถาหง (陶鎔) นายอำเภอไห่เฉิง (海澄縣) ให้ช่วยแต่งบันทึกดังกล่าวขึ้นในปีรัชศกวันลี่ที่ 43 (พ.ศ.2158) แต่ต่อมาเนื่องด้วยตนเองติดภาระกิจ ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่าคงเพราะต้องเดินทางไปสอบจอบหงวนที่กรุงปักกิ่งจึงทำให้การเขียนชะงักกลางคัน (陳慶元, 2013: 185) หากแต่เมื่อเดินทางกลับจากเมืองหลวงแล้วก็ได้รับการไหว้วานจากหวังฉู่จิง (王起宗) ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเสนาธิการทหารฝ่ายกำกับดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายของกองทัพแห่งเมืองจิงโจว (漳州督餉別駕) ให้เขียนต่อจนแล้วเสร็จ (張燮, 2000: 7) ดังนั้นงานประพันธ์ชิ้นนี้จึงถือได้ว่าเป็นความต้องการของหน่วยงานราชการอย่างหนึ่ง เป็นงานเขียนที่มีโจทย์ค่อนข้าง

ชัดเจน เพราะฉะนั้นการเขียนยังคงยึดถือรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึกประวัติศาสตร์จีนทั่วไป ไม่ใช่เล่าเรื่องยกเมฆ สัพเพเหระไม่มีประโยชน์แต่อย่างใดไปเสียทั้งหมด และเมื่อบันทึกขึ้นนี้ ทำเสร็จยังต้องผ่านการกลั่นกรองตรวจทานจากขุนนางที่ประจำการอยู่ในพื้นที่เมืองจิ่งโจวอีกหลายชั้น ดังปรากฏรายนามตรงปกในของหนังสือดังกล่าว

“ตงซีหยังเช่า” จึงประหนึ่งเหมือนคู่มือการเดินทางเพื่อทำการค้าขายของชาวจีนในยุค นั้น (鄭鏞, 2004: 42) กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิหมิงมู่จง (明穆宗, พ.ศ.2109-2115) เสด็จขึ้นครองราชย์ จีนได้เปิดน่านน้ำเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างชาติ หลายเมืองที่มีพื้นที่ติด กับทะเลถูกพัฒนาเป็นเมืองท่าน้อยใหญ่หลายแห่ง และชาวจีนเองยังสามารถออกทะเลค้าขาย อย่างเสรีมากกว่ายุคก่อนหน้านี้ ดังนั้นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการเดินทาง ทิศทางลม สภาพภูมิประเทศ ความรู้เรื่องอากร ประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของแต่ละประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่างๆ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยว สินค้าส่งออกของประเทศ ต่างๆ เป็นเรื่องที่รัฐบาลให้ความสนใจ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ล้วนมีครอบอยู่ในหนังสือตงซีหยังเช่า อาจสรุปได้ว่างานเขียนชิ้นนี้เป็นการริเริ่มจากหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นที่ต้องดูแลเมืองท่า นานาชาติ โดยเฉพาะ “เยว่กั่ง” (月港) หรือท่าเรือพระจันทร์ ที่ตั้งอยู่ปากน้ำแม่น้ำจิวเจียง (九江) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมืองจิ่งโจว ซึ่งเป็นท่าเรือที่มีความสำคัญมากแห่ง หนึ่ง (晁中辰, 2005: 201-210) ท่าเรือพระจันทร์ปัจจุบันคือบริเวณเมืองไห่เฉิงในปัจจุบัน (ไถ่เซียเหมิน) อันเป็นบ้านเกิดของจิ้งเซี่ยนเอง

จิ้งเซี่ยเกิดในตระกูลชนชั้นกลางที่มีการศึกษา บิดาเคยรับราชการในตำแหน่ง นายอำเภอในหลายพื้นที่ ส่วนตัวของจิ้งเซี่ยก็สามารถสอบผ่านคุณสมบัติการดำรงตำแหน่ง ทางราชการระดับอำเภอที่เรียกว่า “จี้ว่เหริน” (舉人) ตอนอายุ 22 ปี (陳慶元, 2013: 184) ด้วยความรู้ความสามารถทางการประพันธ์ได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในเจ็ดผู้ทรงภูมิแห่ง เมืองจิ่งโจว (漳州七才子) (鄭鏞, 2004: 42) จิ้งเซี่ยจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมในการ ดำเนินการประพันธ์หนังสือคู่มือการเดินทางค้าขายในต่างแดนเล่มนี้

ในอดีตสยามเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญ มีพ่อค้าจากหลายประเทศเดินทางเข้ามาค้าขายในดินแดนแห่งนี้ ซึ่งชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขายและตั้งหลักปักฐานในสยามนานแล้ว กระทั่งมีบทบาทสำคัญในราชสำนัก ดังปรากฏหลักฐานการตั้งของชุมชนชาวจีนบริเวณรอบเกาะทางทิศใต้ของตัวพระนครศรีอยุธยา และผู้ดูแลกรมท่าซ้ายก็คือกลุ่มชาวจีนที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักสยาม ทั้งนี้เนื่องด้วยชาวจีนมีความชำนาญเรื่องการเดินเรือ รวมถึงมีไหวพริบการค้าเงินรูจิก และการติดต่อสื่อสารในยุคนั้นส่วนใหญ่ใช้ภาษาจีน โดยเฉพาะการทำธุรกิจระหว่างดินแดนตะวันออก ซึ่งแน่นอนว่าการดำเนินธุรกิจระหว่างไทยกับจีน ญี่ปุ่น เกาหลีในยุคนั้น ภาษาสากลที่ใช้สื่อสารกันก็คือภาษาจีน (อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิภาวะ โทชิฮารุ, 2530: 10) ด้วยเหตุนี้เองข้อมูลที่ได้จากการเรียบเรียงเอกสารตงซีหยังเข้าเกี่ยวกับสยามในยุคนั้นเกิดขึ้นจากเป็นการพูดคุย สอบถามจากลูกเรือ พ่อค้าและนักเดินทาง ตลอดจนข้าราชการที่เดินทางไปมาระหว่างสองประเทศเป็นหลัก

ข้อมูลที่ได้จากชาวจีน ตามความคิดเห็นของอิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิภาวะ โทชิฮารุ (2530: 71-72) นักวิชาการญี่ปุ่นเชื่อว่าเป็นข้อมูลเชิงลึกที่มีความน่าเชื่อถือ จากเอกสาร “คำให้การชาวจีนที่เป็นลูกเรือสยาม” ถือเป็นเอกสารที่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมมากและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างล่ำภาษาจีนได้สอบถามลูกเรือจีนที่ทำงานให้กับเรือของสยามตอนไปญี่ปุ่น ซึ่งล่ำภาษาจีนมีความอยากรู้เหตุการณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นภายในของประเทศที่ส่งสำเภามา โดยส่วนมากผู้ถูกถามมักจะตอบด้วยถ้อยคำที่กำกวม ที่นิยมใช้กันคือ “สยามสงบดี” หากเหตุการณ์ในประเทศนั้นเป็นปกติ แต่หากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายใน ตลอดจนประเทศข้างเคียง คนจีนมักจะชอบพูดถ่อมตนว่า “พวกเราทำมาค้าขายหาได้รู้เรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้นอย่างละเอียดไม่” และแล้วก็จะเล่ารายละเอียดของเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟัง ทำให้ทราบถึงความสนใจของชาวจีนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในของประเทศที่พวกเขาไปทำมาหากิน กรณีตัวอย่าง ปีสวรรคตของพระเพทราชาที่เคยเป็นข้อถกเถียงในวงวิชาการก็สามารถใช้ยืนยันความถูกต้องได้ ตรงตามที่สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยราชานุภาพทรงวินิจฉัยไว้ จึงทำให้เชื่อได้ว่าข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม พูดคุยระหว่างจึงเชื่อมโยงกับลูกเรือจีน

กระทั่งนำมาเรียงร้อยเป็นหนังสือตงซีหยังเข้าเป็นเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ ยังต้องระลึกเสมอว่า วัตถุประสงค์ของการเขียนหนังสือเล่มนี้อยู่ภายใต้ความควบคุมจากรัฐบาล แม้จะเป็นรัฐบาลท้องถิ่นก็ตาม เชื่อว่าเมื่อเรือของพ่อค้าฉวนซีที่เข้ามาจอดเทียบท่าทำการค้าขายในเขตน่านน้ำที่อยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางประจำเมืองจิงโจวคงยากที่จะปฏิเสธให้ความร่วมมือได้ นอกจากนั้นแล้วจากการตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “ตงซีหยังเข้า” อาจเห็นถึงความตั้งใจเป็นปฐมอีกด้วย เพราะคำว่า “เข้า” (考) หมายถึงการตรวจสอบ ค้นคว้า ไตร่ตรอง ศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนนั่นเอง

แต่ทว่า ข้อจำกัดของหนังสือเล่มนี้คือ เป็นการจดบันทึกเรื่องราวคำบอกเล่าของชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่เดินทางมาสยามประเทศ ซึ่งผู้เล่าอาจสนใจเนื้อหาในบางเรื่อง และบิดเบือนเติมแต่งบางข้อมูลที่ตนเองสนใจลงไปไม่มากนัก โดยเฉพาเนื้อหาที่เกี่ยวกับชนที่คนสำคัญยุคต้นราชวงศ์หมิง นามว่า เจิ้งเหอ หรือหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลมักเรียกท่านในชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ซานเปา” (三保) ซึ่งอาจเป็นชื่อเดิม (朗英, 2009: 124) หรือเป็นชื่อเล่นของท่าน (殷遠卓, 1980: 79) ซึ่งต่อมาผู้คนยังนิยมเขียนอักษร “เปา” (寶) ที่หมายถึง สมบัติ ของมีค่า แทนการใช้ “เปา” (保) ที่หมายถึงปกป้อง ดูแล ในการเรียกเจิ้งเหอด้วย จึงทำให้การสะกดชื่อของเจิ้งเหอที่ออกเสียงว่า “ซานเปา” สามารถเขียนได้ทั้งสองแบบ กล่าวคือ ทั้ง 三保 และ 三寶 ส่วนภาษาจีนถิ่นที่คนไทยคุ้นเคยออกเสียงว่า “ซาปอ” หรือ “ซาปอง” (三寶公) อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ยังคงถ่ายทอดความทรงจำของกลุ่มชาวจีนที่เคยมาสยามในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นเอกสารที่กล่าวถึงการบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทยที่เก่าสุด ทั้งนี้ น่าเชื่อว่าหลังจากที่เจิ้งเหอสิ้นบุญ ผู้คนชาวจีนในสยามได้ปรุ้งแต่งให้ท่านเป็นบุคคลในตำนานเป็นที่เรี่ยรายแล้ว ตงซีหยังเข้าคล้ายกับเอกสารที่บันทึกเรื่องราวเล่าลือที่ชาวจีนในสังคมสยามยุคนั้นสนใจ

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจิ้งเหอในเอกสารตงซีหยังเข้า : เนื้อหาและข้อสังเกต

เนื้อหาเกี่ยวกับเจิ้งเหอในเอกสารตงซีหยังเข้าปรากฏอยู่ใน บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสยาม (暹羅) ปรากฏในความตอนโบราณสถานที่เลื่องชื่อและงดาม (形勝名蹟) (張燮,

2000: 35-36) ซึ่งมีด้วยกัน 5 ข้อความ ผู้เขียนตั้งข้อสันนิษฐานว่า เนื้อความในตอนโบราณสถานที่เลื่องชื่อและงดงามเป็นส่วนที่เปิดพื้นที่ให้บันทึกเรื่องราวสัพเพเหระ ตำนานเรื่องเล่าและสถานที่ต่างๆ ที่ชาวจีนในสยามยุคนั้นสนใจ

1) “ท่าเรือซานเป่า เป็นท่าเรือที่ไม่มีกระแซ้” (三寶港。是港無鰐魚。)

การอ้างอิงท่าเรือในสยามนามว่า “ซานเป่า” เป็นความเข้าใจและค้นเคยกันดีในหมู่ชาวจีนด้วยตนเอง ซึ่งการตั้งชื่อเรียกในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าท่าเรือแห่งนี้มีความเกี่ยวข้องกับการสมุทราศรของเจิ้งเหออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะ “ซานเป่า” เป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ ปัจจุบันท่าเรือแห่งนี้อยู่ที่ใด ยังไม่แน่ชัด สันนิษฐานได้ 2 แนวทาง ดังนี้คือ

1. ที่จอดเรือบริเวณอ่าวไทย ซึ่งชายฝั่งสยามบริเวณอ่าวไทยที่มีความยาวประมาณ 200 ลี้ (1 ลี้ ประมาณ 500 เมตร) หรือประมาณ 100 กิโลเมตร เหมาะแก่การจอดเรืออย่างมาก (ลาลูแบร์, มร. เดอะ, 2557: 39) ทั้งนี้ท่าเรือซานเป่าอาจเป็นบริเวณปากน้ำสมุทรปราการ (曾玲主編, 2008: 45) หรือแม่น้ำที่ไหลเชื่อมเข้าตัวเมืองกรุงศรีอยุธยาได้ ซึ่งอาจจะเป็นแม่น้ำท่าจีน

เมื่อดูจากบันทึกของคณะทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาไทยสมัยอยุธยาพบว่า เรือต้องจอดสมออยู่ห่างจากสันดอนสยาม ห่างจากปากน้ำสองลิเออร์ (lieue) (ชัวซีย์, บาทหลวง เดอ, 2550: 200-201) หรือประมาณ 8 กิโลเมตร (มาตราวัดโบราณ 1 ลิเออร์ มีความยาวประมาณ 4 กิโลเมตร) สันดอนคือเนินดินและโคลนที่กระแสน้ำพัดลงมาถึงไว้ห่างจากปากน้ำประมาณสองร้อยเส้น ที่ตรงสันดอนน้ำตื้นมาก เวล่าน้ำขึ้นก็ลึกไม่เกินสองวาครึ่ง เหตุฉะนั้นเรือขนาดใหญ่จึงข้ามสันดอนไม่ได้ (ฟอร์บัง, เซอวาลิเยร์ เดอ, 2560: 98) แสดงว่าบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเลนตม เรือที่มีขนาดใหญ่ไม่สามารถผ่านสันดอนได้ ซึ่งเรือมหาสมบัติของเจิ้งเหอที่มีขนาด 9 เส้า ใบเรือ 12 ใบ (สีบแสง พรหมบุญ, 2549: 60) ขนาดความยาวลำละ 400 ฟุต กว้าง 160 ฟุต (เอกชัย จันทรา, 2556: 104) ก็อาจไม่สามารถผ่านสันดอนล่องขึ้นไปในแม่น้ำเข้าตัวเมืองกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน แต่ทั้งนี้ในเอกสารจีนเขียนเล่าว่า “เรือมหาสมบัติเมื่อถึงสยามก็จะใช้เรือเล็กไปทำการค้า” (中國寶船到暹羅，亦用小船去做買賣) (馮承鈞

校注, 1970: 21) นั้นอาจหมายความว่าเรือมหาสมบัติอาจไม่ได้ขึ้นไปถึงตัวเกาะอยุธยา แต่อาจใช้เรือเล็กๆ เดินทางไปยังที่ตั้งของตัวเมืองพระนครศรีอยุธยา

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามตำบลท่าฉลอม อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร พบหลักฐานชิ้นหนึ่งที่อาจเกี่ยวข้องกับท่าเรือที่มีชื่อเรียกว่า “ท่าเรือซานเปา” ก็เป็นไปได้ กล่าวคือ กระถางรูปโบราณใบหนึ่งที่ระบุปีสร้างในสมัยรัชชกวงซวีปีอู่เหวินย่น” (光绪乙未年) ซึ่งตรงกับ พ.ศ.2438 ซึ่งอยู่ภายในศาลเจ้าแม่จื๋อ้วยเนี้ย (ศาลเจ้าแม่ทับทิม) ได้จารึกอักษรจีนคำว่า “เป็นโถวกงก้งเมี่ยว” (本頭公港廟) แปลความว่า ศาลเจ้าท่าเรือ เป็นโถวกง ซึ่งคำว่า “เป็นโถวกง” ก็คือ “ปูนเถ้าก” นั้นเอง และเมื่อย้อนดูนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ที่พรรณนาไว้ว่า

“มาถึงวัดพญางิงเหงินัด
ผนังก่อย่อมุมเป็นซุ้มโคม
มีศาลาท่าน้ำดูฉ่ำชื่น
บิดาพร่ำรำเล่าให้เข้าใจ
ถ้าบ้านเมืองเคืองช้ำจะเหตุ
แม้พาราผาสุกสนุกสบาย
แต่เจ็กย่านบ้านนั้นก็นับถือ
ด้วยบนบานการได้ดังใจจง

ว่าเป็นวัดเจ้าฟ้าพระกลาโหม
ลอยโพนมเยี่ยมฟ้านภลัย
ร่มระรื่นรุกขาน่าอาศัย
ว่าพระใหญ่อย่างเยี่ยงที่เสียงทาย
ก็อาเพศพหุลุดทุดสลาย
พระพักตร์พรายพร้าวมืดมอด
ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้าปูนเถ้าก
ฉลององค์พุทธคุณกรุณัง”

(พรพิไล เลิศวิชา บรรณาธิการ, 2543: 203)

การที่ชาวจีนในสังคมไทยเชื่อกันต่อๆ มาว่า หลวงพ่อโตเจ้าปกแห่งวัดพญางิงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์นี้คือตัวแทนของเจ้เหอในสยาม เป็นเพราะมีเรื่องเล่าขานสืบทอดกันว่า ครั้งหนึ่งเจ้เหอได้เคยสร้างหรือบูรณะพระอารามแห่งนี้ ซึ่งเรื่องเล่าดังกล่าวถูกจดบันทึกอยู่ในเอกสารตงซีหยังเช่าของจั้งเซีย่เช่นกัน แต่ความน่าสนใจคือ การเรียกขานองค์

หลวงพ่โตเข้าบอง วัดพนัญเชิงว่า “ปุนเถ้ากง” หรือออกเสียงในภาษาจีนกลางว่า “เป็นโถวกง” (สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์, 2556: 73-74) ซึ่งทำให้เกิดการตีความ ตั้งข้อสงสัยว่า “ท่าเรือซานเปา” อาจเรียกอีกอย่างว่า “ท่าเรือเป็นโถวกง” ได้หรือไม่ เหมือนที่ชาวจีนเรียกขานองค์หลวงพ่โตเข้าบอง วัดพนัญเชิงว่า “เป็นโถวกง” ด้วยเพราะกาลเวลาที่เปลี่ยนผ่านจึงทำให้ผู้คนรับรู้น้อยลง แต่น่าเชื่อได้ว่า การรับรู้ในลักษณะดังกล่าวคงแพร่หลายในหมู่ชาวจีนด้วยกันเอง

2. บริเวณที่จอดเรือตรงคั้งน้ำบางกะจะ ฝั่งวัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา เพราะสถานที่แห่งนี้เป็นที่จอดเรือนานาชาติ เป็นอยู่เรือทะเล (เรื่องกรุงเก่า, 2561: 42) กองเรือเจิ้งเหออาจจอดเทียบท่าที่นี่ (สืบแสง พรหมบุญ, 2549: 132) หากแต่ในความเป็นจริงของการเดินสมุทร กองเรือเจิ้งเหอมีการแบ่งสายไปยังประเทศต่างๆ ขนาดของเรือที่รับมอบหมายก็แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการไปเยือน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกครั้งไป (仲躋榮等, 2000: 159-160) ดังนั้นการเดินทางมาสยามของกองเรือเจิ้งเหอ อาจใช้เรือขนาดกลางหรือขนาดเล็ก เพื่อขึ้นไปยังบริเวณเกาะอยุธยาก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม การเดินทางจะจบสิ้นสุดลงเมื่อเรือสินค้าที่มีราชทูตจีนเดินทางถึงเมืองหลวงของประเทศนั้นๆ เพื่อเข้าเฝ้าฯ และทำการแลกเปลี่ยนสินค้า

ความน่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องเล่านี้อยู่ที่ท่าเรือซานเปาไม่มีจะเซ่ กล่าวคือ เป็นท่าเรือที่ไร้จะเข้ามารบจน จะเซ่เป็นสัตว์ร้ายชนิดหนึ่ง ผู้คนในอดีตหว้นกลัวมาก เมื่อชาวบ้านเห็นจะเซ่เข้ามาใกล้เรือน เข้าจะร้องไวยวายหรือเอาปืนยิงให้ดังกึกก้องเพื่อให้มันตกใจ (ฟอร์บิง, เซอวาลิเยร์ เดอ, 2560: 195) ฟานฟลิตหรือวันวลิต เขียนเล่าว่า ประเทศสยามเว้นแต่ในอ่าวสยามและตรงดอนซึ่งบางที่ก็ให้เห็นปลาตัวใหญ่คล้ายปลาวาฬ แต่ในบริเวณน่านน้ำแม่น้ำใหญ่ที่ชื่อแม่น้ำเจ้าพระยามีจะเซ่เป็นจำนวนมาก พวกสยามเชื่อมั่นว่าในเขตกรุงศรีอยุธยาไม่มีจะเซ่หรือสัตว์ที่ล่าเหยื่อเป็นอาหารอาศัยอยู่ได้ เนื่องจากพวกมันถูกพระสงฆ์ขับไล่ออกไปได้เมืองบางกอกลงมานอกเขตบางเจ้าพระยา คือที่ตั้งเมืองสมุทรปราการในปัจจุบัน (นันทา วรเนติวงศ์ และ วนาศรี สามนเสน, 2546: 160-161) จากหนังสือวิจนะสมุทร

ของหวงจง เล่าว่า “ทุกครั้งที่เจอภัยจากจระเข้ ชาวบ้านจะไปแจ้งข่าวกับพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธี โดยเสกข้าวและโยนลงไปในที่ที่จระเข้อาศัยอยู่ แล้วก็เขียนยันต์ลงบนใบลาน ให้ลูกทาสดำน้ำลงไป ลากจระเข้ขึ้นมาหลายตัว พระสงฆ์ใช้ ญาณวิเศษตรวจความชั่วของจระเข้เหล่านั้น ตัวไหนกินคนมากก็ให้ฆ่าระ ะพบลูกตะกั่ว (เงิน พดด้วง-ผู้เขียน) มากถึง 2 ลิตร หากตัวใดกินคนไม่มากก็จะสักยันต์ลงบนหลัง ร่ายคาถาแล้ว ปลอ่ยไป” (凡鱷患，夷眾則奔赴於王，王詔貴僧咒飯而投諸鱷所，乃以貝多葉書數符，佩以奴罔，沒水牽數鱷出，貴僧稽其孽跡，多者戮之，剖其腹，有得鉛珠二升者；跡少乃黥符其背，咒而縱之。) (黃重言、余定邦，2016: 111) จากบันทึกของวันวลิต และ หวงจง อาจทำให้เข้าใจว่าจระเข้ที่ว่าจะน่าจะเป็นจระเข้ น้ำจืดที่ถูก พระสงฆ์จับได้ แปลกใจว่าการจับได้จระเข้คงไม่ใช่กิจของสงฆ์ อาจเป็นพวกมีวิชาอาคม ดั่งตำนานจระเข้ชาละวันที่ถูกไกรทองปราบ แต่ทว่าตำนานเรื่องเล่าที่น่าเหลือเชื่อนี้คนสยาม ต่างเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง (เน้นทา วรเนติวงศ์ และ วนาศรี สามนเสน, 2546: 162) ข้อมูล เรื่องภัยจากจระเข้และความดุร้ายของมันในแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่สนใจของชาวต่างชาติ ที่ต่างก็เขียนเล่าไปในทิศทางเดียวกัน

หากย้อนถึงตำนานความเชื่อของไทยเกี่ยวกับจระเข้ตัวใหญ่ในแม่น้ำเจ้าพระยาในเขต พระนครศรีอยุธยา พบว่า วัดพระวิหารหลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง เป็นถ้ำของจระเข้เจ้า เรียกว่า “ตะโขง” วัดใดวัดหนึ่งจะมีผู้พบเห็น บริเวณหน้าวัดพนัญเชิง เป็นจุดที่ลำนน้ำเจ้าพระยาไหลมา บรรจบกับลำน้ำป่าสัก มีน้ำวนใหญ่ที่คนสมัยอยุธยาเรียกว่า “น้ำวนบางกะจะ” ถู่น้ำเรือแพ จะถูกดูดเข้าไปถึงจมหรือล่มได้ ถ้ามีคนตายก็มักจะกล่าวว่าเป็นการกระทำของตะโขง (ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2560: 231) ซึ่งช่วงบริเวณพื้นที่วัดพนัญเชิงเป็นชุมชน อาศัยของชาวจีน การที่ชาวจีนบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับจระเข้ในไทยผนวกรวมกับการตั้งชื่อ ทำเรือว่า “ทำเรือขานเป่า” นั้น คงต้องการสื่อถึงบาปมิในการจัดการกับสัตว์ร้ายที่เป็นภัย คุกคามต่อวิถีความเป็นอยู่ กล่าวคือ เจิ้งเหอมีความสามารถช่วยปราบสัตว์ร้ายจนหมดสิ้น

ชาวจีนได้นำชื่อของท่านมาตั้งเป็นชื่อของท่าเรือเพื่อความเป็นสิริมงคล จนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วในหมู่ชาวจีนก็เป็นได้

การช่วยราชวงศ์จิ้นจัดทุกข์ภัยจากจระเข้นั้นเคยเกิดขึ้นในเมืองแต้จิ๋ว กล่าวคือ ในสมัยราชวงศ์ถัง หานอวี้ (韓愈) ได้เคยรวมพลช่วยกันปราบจระเข้ที่มีอยู่ชุกชุมในแม่น้ำเอ้อซี (惡溪) ทำให้จระเข้หายไปเป็นจำนวนมาก ต่อมาแม่น้ำเอ้อซี ที่แปลว่า “ลำน้ำเลวร้าย” ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นแม่น้ำห่านเจียง (韓江) โดยใช้แซ่ของหานอวี้มาตั้งเป็นชื่อของลำน้ำดังกล่าว ซึ่งเป็นเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ของหานอวี้เกี่ยวกับการปราบจระเข้ จนเป็นที่ตราตรึงของผู้คนในระแวกแต้จิ๋วยิ่งนัก นำมาซึ่งการบูชาหานอวี้ในฐานะเทพเจ้าองค์หนึ่งในยุคต่อมา (สุรสิทธิ์ อมรฉัตรศักดิ์, 2559: 4-32)

บันทึกของจิ้งเซียงในตงซีหยังเข้าอาจถูกทำให้มีความคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง กระทั่งนำมาซึ่งเรียกขานท่าเรือที่ไ้จระเข้ว่า “ท่าเรือซานเป่า” เพื่อเป็นสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวจีน ขณะเดียวกันก็เป็นการยกย่องเชิดชูในความสามารถของเจิ้งเหอ ในภายหลังเจิ้งเหอก็ได้รับการบูชาในฐานะเทพเจ้าเช่นกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นขนบธรรมเนียมจีนว่าด้วยเรื่องการยกย่องวีรชนผู้กล้า ผู้มีความรู้ความสามารถ ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองและบำรุงขวัญประชากรราษฎร เป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ เมื่อบุคคลเหล่านั้นสิ้นบุญจึงเกิดเป็นตำนานเรื่องเล่าอีกมากมาย

อนึ่ง หากพิจารณาเรื่องการขับไล่จระเข้ในบันทึกต่างๆ ก็อาจเป็นไปได้ว่า “ท่าเรือซานเป่า” อาจอยู่บริเวณไม่ไกลจากเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ส่วนการตั้งชื่อท่าเรือว่า “ซานเป่า” คงเป็นเรื่องที่ชาวจีนรับรู้ฝ่ายเดียว เป็นการพูดกันในหมู่ชาวจีนเป็นหลัก แต่น่าเชื่อได้ว่าท่าเรือแห่งนี้มีชาวจีนอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น และเป็นท่าเรือที่ชาวจีนคุ้นเคยเป็นอย่างดี ซึ่งทั้งบริเวณท่าจีนและบริเวณเกาะพระนครศรีอยุธยาต่างก็เป็นชุมชนจีนที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่นิโอดิต อย่างไรก็ตาม วันนี้เรายังไม่อาจสรุปได้อย่างแน่ชัดว่า “ท่าเรือซานเป่า” ตั้งอยู่ที่ใด ข้อคิดเห็นข้างต้น เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนพยายามชวนให้ผู้ที่สนใจได้ทำการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป

2) “ประตูตึกบุก เป็นที่ที่ชาวจีนใช้ผ่านเข้าออก เจิ้งเหอเป็นผู้ให้สร้างซุ้มประตู มีอักษรจารึกคำว่าซมพูทวิป” (錫門。華人出入必經之處，鄭和為建卓楔，扁曰天竺國。)

ประตูตึกบุกที่ปรากฏในเอกสารของจิ้งเจี๋ย สันนิษฐานว่าหมายถึงประตูจีน ที่ตั้งอยู่บริเวณตัวพระนครศรีอยุธยา เบื้องต้นพบว่ามียุ่อย่างน้อย 2 แห่ง คือ

1. ตั้งอยู่บริเวณตอนใต้ของฝั่งเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ดังเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวว่า “กรุงศรีอยุธยาด้านยาวทิศใต้ ตั้งแต่มุมกรุงที่ตำบลหัวสาระมานั้น...ป้อมใหญ่นี้ชื่อป้อมเพชร ตั้งอยู่ตรงแม่น้ำตลาดบางกระจะป้อม 1 แล้วจึงมาถึงประตูคลองน้ำชื่อในไก่อ่ 1 แล้วมีประตูช่องกุฏ 5 ช่อง จึงมาถึงป้อมอกไก่อ่หนึ่ง แล้วมาถึงประตูช่องกุฏ 2 ช่อง จึงมาถึงประตูใหญ่คลองน้ำชื่อประตูจีน 1” (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 235) “ภายในกำแพงพระนครกรุงศรีอยุธยา มีสะพานข้ามคลองใหญ่ทำด้วยอิฐสับห้าตำบล ทำด้วยไม้สับห้าตำบล...มาถึงสะพานอิฐตรงประตูในไก่อ่ชื่อสะพานในไก่อ่ 1 คลองประตูเข้าเปลือกตลอดตรงประตูจีนมีสะพานข้ามคลองนั้นก่อด้วยศิลาแลงชื่อสะพานข้าง 1” (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 238) “ประตูจีนเป็นประตูน้ำ คลองสายนี้ตรงไปข้างเหนือ ออกประตูคลองข้าวเปลือก” (โบราณราชธานินทร์, พระยา, 2550: 49) บริเวณพื้นที่ประตูจีนเป็นตลาดการค้าแห่งหนึ่งในตัวเมืองพระนคร (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 241) อาจกล่าวได้ว่า ประตูจีนในฝั่งตัวเมืองพระนครเป็นประตูน้ำ ซึ่งประตูน้ำที่ว่าคงเป็นประตูที่เรือของชาวจีนใช้ผ่านเข้าออกทางฝั่งเกาะเมือง คล้ายเป็นท่าเทียบเรือที่ขนส่งชาวจีนเข้าออกพระนคร ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชนจีนในฝั่งเกาะเมือง

2. ตั้งอยู่ตรงพื้นที่ฝั่งตรงข้ามกับเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาทางตอนใต้ ดังปรากฏหลักฐานในเอกสารว่าด้วยแผนที่กรุงศรีอยุธยา ตอนหนึ่งที่กล่าวถึงชุมชนจีนในอยุธยาว่า “ด้านแปดทิศทักษิณ เรือจ้างข้ามไปวัดเจ้าพระนางเชิง 1 เรือจ้างท่าหอย (ท่าหอย) ข้ามออกไปจาก 1 เรือจ้างข้ามออกไปวัดขุนพรหม 1” (โบราณราชธานินทร์, พระยา, 2550: 91)

ความตอนนี้นำพรณมาถึง บริเวณด้านทิศใต้นอกเกาะพระนครศรีอยุธยา ผู้คนใช้เรือข้ามฝากสัญจรไปมา ซึ่งเส้นทางสัญจรนี้ตั้งอยู่ในชุมชนจีน ดังที่พระยาโบราณราชธานินทร์ได้วินิจฉัยว่า “ท่าหอ อยู่ตรงโรงต้มกลั่นสุราเดี่ยวนี ตามแผนที่เก่าว่าเป็นท่าหมู่บ้านจีน วัดขุนพรหม อยู่ตรงประตูจีนข้าม” (โบราณราชธานินทร์, พระยา, 2550: 91) ดังจะเห็นได้ว่า บริเวณของวัดขุนพรหม ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งนอกเกาะพระนครก็มีประตูจีนเช่นกัน และจากคำอธิบายของพระยาโบราณราชธานินทร์ก็ชี้ชัดว่าเป็นประตูที่ชาวจีนใช้สัญจรไปมา ที่นี้คงเป็นด่านเข้าออกของชาวจีนที่ข้ามฝั่งไปมาระหว่างเกาะพระนครกับพื้นที่อื่นๆ

ประตูตึกบุกในบันทึกของจิงเซียคงจะหมายถึงประตูจีนที่อยู่ฝั่งใดฝั่งหนึ่ง ซึ่งประตูตึกบุกที่ว่านี้มีลักษณะเพียงซุ้มประตูที่ใช้ลอดไปมาเท่านั้น เนื่องจากภาษาจีนใช้คำว่า “จั่วเซีย” (卓楔) ที่หมายถึงซุ้มประตู

ตึกบุกเป็นสินค้าส่งออกที่ทารายได้ให้กับราชสำนักสยาม ดังความในจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ บันทึกว่า “กาลิน (ตึกบุก) นั้นเป็นของหลวงทั้งสิ้น พระองค์ทรงขายให้แก่ทั้งชาวต่างประเทศและราษฎรของพระองค์เอง” (ลา ลูแบร์, มร. เดอะ, 2557: 286) กฎหมายตราสามดวง มาตรฐานหนึ่งระบุว่า “แขกพราหมณ์ของประเทศฝรั่งอังกฤษจีนจามวิลันดาความลาญ กวยขอมพม่ารามัญ เข้ามาสู่โพธิสมภารก็ดี เข้ามาค้าขายทางบกทางเรือก็ดี ให้ชาวพระวารด่านคอย เจ้าพนักงานตรวจตราดูดีแลร้าย เกบเครื่องสาตราวุธไว้ อย่าให้เที่ยวเตร่ล่อกลับซื้อขายกฤษณาฝางตึกบุก” (กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2, 2548: 357) แสดงว่าตึกบุกเป็นสินค้าที่มีค่าในสมัยนั้น พระราชวังหลวงในสมัยอยุธยาที่มุงหลังคาด้วยตึกบุก (覆以錫板) (黄重言、余定邦, 2016: 110) นอกจากนี้ พระพิมพ์ที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา จำนวนหนึ่งก็ทำจากตึกบุกเช่นกัน (กรมศิลปากร, 2557: 84-89) ดังนั้น ประตูจีนนี้คงเป็นประตูที่มีค่าอย่างยิ่ง

บนซุ้มประตูมีอักษรเขียนว่า “เทียนจู้กั๋ว” (天竺國) ที่แปลว่าชมพูทวีป คงสืบเนื่องเพราะสยามเป็นเมืองพุทธ ผู้ปกครองนับถือพุทธศาสนาสาวยาน มีนักบวชและอารามมากมาย เครื่องในศีล (其王鎖俚之人, 修浮圖教。是多僧尼, 有寺刹而持齋戒。)

(黃省曾著、謝方校注, 2000: 58) ในพระบรมมหาราชวังเต็มไปด้วยพระสถูปเจดีย์น้อยใหญ่จำนวนมาก มีเจดีย์ทองอยู่ภายในตำหนัก (วิหาร) ด้านในพระพุทธรูปทองคำมากมายนับไม่ถ้วน ขนาดใหญ่ราว 7-8 ฝ่อ ขนาดเล็กประมาณ 1-2 ฝ่อ (金塔在殿內, 其中金佛無數, 高七八尺, 小一二尺。) (張燮, 2000: 36) ประชากรส่วนใหญ่ในสยามนับถือพุทธอย่างสนใจ ยากที่จะให้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น ดังที่คณะเจ้าอธิการปาโลได้พยายามตั้งสำนักงานใหญ่ที่อยุธยา ช่วง พ.ศ.2213-2237 บรรยายว่า “ความเพียรพยายามที่จะให้ชาวสยามเข้ารับรีตนั้นล้มเหลว เพราะชาวสยามตื้อตึงยึดมั่นในศาสนา...เพราะว่าไม่เป็นที่ทราบกันมาเลยว่ามีชาวสยามผู้ใดได้ละทิ้งการบูชารูปและนับถือศาสนาคริสต์” (จันทร์ฉาย ภัคธิดิม, 2532: 28) ทำให้วัดวาอารามในพระนครศรีอยุธยาจำนวนมาก วัดทุกวัดปิดทองอร่ามทุกแห่ง แ่ก่กษุสงฆ์ภายในตัวพระนครก็นับได้ถึงสองหมื่นรูป และยังมีจำนวนมากขึ้นยิ่งกว่านี้ขึ้นไปอีกในทุ่งท้องนาของสองฝั่งปากแม่น้ำ (ชวีชัย, บาทหลวง เดอ, 2550: 242) แดนสยามเป็นแดนพุทธอย่างชัดเจนในสายตาของชาวต่างชาติ

จากหลักฐานอื่นๆ ยังไม่มีข้อมูลที่แน่ชัดว่าเจิ้งเหอเป็นผู้ให้สร้างขุมประตูดินที่ทำขึ้นจากตึก และเมื่อดูจากภาพวาดแผนที่ที่ชาวตะวันตกทำขึ้น ตรงจุดประตูดินในกรุงศรีอยุธยาน่าจะทำจากไม้มากกว่า (ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549: 44) หากแต่การที่ชาวจีนในสยามเล่าขานว่าเจิ้งเหอเป็นผู้ให้สร้างประตูดินนั้น อาจเกิดขึ้นจากความปลื้มปิติในหมู่ชาวจีนที่อาศัยในพระนครศรีอยุธยา ด้วยเพราะครั้งหนึ่งราชทูตจากราชสำนักจีนเคยเดินทางมาที่นี่ จึงสร้างสิ่งนี้ให้ไว้เป็นอนุสรณ์ และได้ปรุงแต่งว่าสิ่งนี้สร้างขึ้นจากตัวแทนราชสำนักจีน โดยมีการนำเจิ้งเหอมาเชื่อมโยงเข้ากับวัตถุที่เห็น หรืออาจเพราะต้องการแสดงถึงความมั่งคั่งของชาวจีนที่นำวัสดุล้ำค่าอย่างตึกมาสร้างเป็นขุมประตูดิน ชาวจีนคงมีความภูมิใจในขุมประตูดินกล่าวอย่างมาก จึงนำไปเล่าขานให้จิ่งเซี่ยฟัง

3) “มัสยิด ช่วงสมัยรัชกาลหย่งเล่อ เจิ้งเหอเป็นผู้สร้าง ยิ่งใหญ่งดงาม พระพุทธรูปสูง เทียบเท่ากับหลังคา” (禮拜寺。永樂間，鄭和所建寺，甚宏麗，佛高與屋齊。)

ข้อความนี้มีความขัดแย้งกันเองในบางประเด็น กล่าวคือ มัสยิดที่เจิ้งเหอสร้างมี พระพุทธรูป ซึ่งผิดกับหลักปฏิบัติในศาสนาอิสลาม เพราะอิสลามสอนให้ศรัทธาในพระผู้เป็น เจ้าพระองค์เดียว ห้ามการเคารพบูชารูปปั้น ภาพจำลอง เจว็ดหรือวัตถุอื่นใดทุกชนิด (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ, 2513: 3) ท่านนบีมุฮัมมัด กล่าวไว้ว่า บุคคลที่จะได้รับโทษ ทรมาณอันแสนสาหัสจำพวกหนึ่ง ณ วันกียามะฮ์ (วันสิ้นโลก) นั่นคือบรรดาพวกที่ทำรูปปั้น ต่างๆ เหล่านั้น การที่อิสลามไม่ส่งเสริมการปั้นรูปหล่อรูปปั้นเพราะเกรงว่า การปั้นรูปหล่อรูปไว้ ดูเล่นเพื่อความสวยงามก็ดี หรือเพื่อการรำลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็ดีนั้น อาจเป็นสื่อนำไปสู่ การกราบไหว้บูชาในภายหลังก็ได้ ดังมีตัวอย่างจากชาวอาหรับในสมัยมมาย ซึ่งก็มี วิวัฒนาการในการบูชาเจว็ดในลักษณะเดียวกันนี้ สิ่งเหล่านี้เท่ากับเป็นการหว่านเพาะเชื้อแห่ง ความโง่เขลาหลงในปัญญาของมนุษย์ อันจะนำมาซึ่งผลเสียหายอย่างใหญ่หลวงในภายหลัง (คณะเพื่อน, 2524: 621-622)

ดังนั้นข้อความที่ปรากฏอยู่ในบันทึก “ตงซีหยังเช่า” ของจิ้งเซีย่ข้างต้นอาจตีความได้ 2 อย่างคือ

1. เจิ้งเหอสร้างมัสยิด จากเอกสารที่เกี่ยวกับเจิ้งเหอเป็นผู้บูรณะมัสยิดพบว่า บันทึก เมืองซีอานที่ระบุว่าในปีหย่งเล่อที่ 11 (พ.ศ.1956) ชนที่เจิ้งเหอบูรณะอีกครั้ง” (鄭鶴聲、鄭一鈞編, 2005: 14) บันทึกดังกล่าวใช้คำว่า “ชิงเจินซือ” (清真寺) ซึ่งมีความหมายว่า มัสยิด แทนการใช้คำว่า “หลี่ไป๋ซือ” (禮拜寺) ที่มีความหมายเดียวกัน มหาพจนานุกรม ภาษาจีน 《漢語大詞典》ได้อธิบายว่า “ชิงเจินซือ” เป็นคำสามัญใช้เรียกสถานที่ประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม มัสยิดในจีนที่มีชื่อเสียง อาทิ มัสยิดตงซือ ในกรุงปักกิ่ง (北京東四清真寺) มัสยิดไ้อ์ถิเกอเออร์ เมืองคัชการ์ ในเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ (新疆維吾爾自治區喀什市的艾提戈爾清真寺) มัสยิดเสี่ยวเถาหยวน นครเซี่ยงไฮ้ (上海市小桃園清真寺) เป็นต้น คำว่า “ชิงเจิน” เริ่มใช้ในสมัยยุคหมิงและชิง เนื่องจากผู้เผยแพร่

ศาสนาอิสลามในจีนใช้คำดังกล่าวในการแนะนำศาสนา คำว่า “ชิงเจิน” หมายถึงสะอาดเป็นจริง ซึ่งต่อมาคำว่า “ชิงเจินเจี้ยว” (清真教) สามารถใช้เรียกแทน “อิสลามเจี้ยว” (伊斯蘭教) ที่มีความหมายว่าศาสนาอิสลามได้ด้วย (漢語大詞典編輯委員會, (第五卷), 1996: 1310)

หนังสือชื่อ “อิงหยาชิงหล่าน” 《瀛涯勝覽》 หรือ ชมเพลินเรื่องขอบสมุทร ซึ่งเป็นบันทึกของหม่าฮวน (馬歡) ชาวมุสลิมผู้ทำหน้าที่ล่ามภาษาอาหรับบนกองเรือมหาสมบัติของเจิ้งเหอในครั้งที่ 4 ครั้งที่ 6 และครั้งที่ 7 รวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง เริ่มเขียนงานชิ้นนี้ขึ้นในปรีชศกหย่งเล่อที่ 14 (พ.ศ.159) จนกระทั่งเป็นฉบับสมบูรณ์เมื่อปรีชศกจิ่งไท่ที่ 2 (景泰二年, พ.ศ. 1994) (萬明, 2018: 238) เอกสารดังกล่าวถือเป็นร่วมสมัยเดียวกับเจิ้งเหอและผู้เขียนก็เป็นชาวมุสลิมเช่นกัน หม่าฮวนเลือกใช้คำว่า “หลี่ไป๋ซื่อ” ที่หมายถึงมัสยิด เช่น (อาณาจักรแคลิคัต) “ผู้คนในประเทศเกินครึ่งล้วนนับถือศาสนาอิสลาม มัสยิดมีประมาณยี่สามสิบแห่ง ใน 7 วัน จะมีพิธีนมัสการ 1 ครั้ง” (國中大半皆奉回回教門，禮拜寺有二三十處，七日一次行禮拜) (馮承鈞校注, 1970: 44-45) และใช้คำว่า “ฝัวซื่อ” (佛寺) หมายถึงวัดวาอาราม เช่น (อาณาจักรสิงหล) “ด้านซ้ายมีพระอาราม ด้านในมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์” (左有佛寺，內有釋迦佛混身側臥) (馮承鈞校注, 1970: 35) ย่อมแสดงว่าหม่าฮวนสามารถแยกแยะระหว่างวัดกับมัสยิดได้อย่างชัดเจน แต่ใช้คำว่า “หลี่ไป๋” (禮拜) ในความหมายว่านมัสการ บูชา ดังปรากฏในความข้างต้นแล้ว

จากการตรวจทานการใช้คำ “หลี่ไป๋ซื่อ” ในตงซีหยังเข้าเพิ่มเติมพบว่า ขณะที่จิ้งเซี่ยได้กล่าวถึง เกอလာปา ปัจจุบันคือกรุงจาการ์ตาของประเทศอินโดนีเซีย ความตอนหนึ่งว่า “ประเทศนี้ผู้คนส่วนใหญ่มีอยู่ด้วยกันสามชนชาติ นอกจากคนจีน คนพื้นเมืองแล้ว ก็ยังมีพ่อค้าชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่นาน ทานอาหารที่สะอาด ใกล้เคียง มีโบสถ์ที่พวกฝรั่งหัวแดงสร้างไว้ สร้างในลักษณะที่แปลกออกไป” (其國人大抵三種：唐人、土人而外，西番賈胡居久者，服食皆潔。近紅毛番建禮拜寺彼中，蓋其別種) (張燮, 2000: 44) คำว่า “หงเหมาฟาน” (紅毛番) ที่แปลว่า ฝรั่งหัวแดงยังปรากฏในเอกสารชิ้นเดียวกันที่ระบุว่า

ชาวฮอลันดา (紅毛番自稱和蘭國) (張燮, 2000: 127) ย่อมหมายความว่า “หลี่ไป๋ซือ” ที่จิ้งเซี่ยระบุไว้ว่าชาวฮอลันดาเป็นผู้สร้างก็คือ โบสถ์ในศาสนาคริสต์ ที่มีรูปแบบโครงสร้างที่แตกต่างจากโบสถ์ทั่วไป ดังนั้นอาจพอสรุปได้ว่า “หลี่ไป๋ซือ” ในทัศนคติของจิ้งเซี่ยคือ ค่ำกลางๆ ที่ใช้เรียกศาสนสถาน จะหมายถึงโบสถ์ วัดหรือมัสยิดก็ได้ตามคติความเชื่อกลุ่มผู้นับถือในดินแดนนั้นๆ หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ถ้าเจิ้งเหอได้สร้างมัสยิดจริงตามที่จิ้งเซี่ยได้บันทึกไว้ ร่องรอยการสร้างมัสยิดแห่งนี้ก็น่าจะหลงเหลือเป็นหลักฐานประจักษ์พยานอยู่สักแห่งใดแห่งหนึ่งในไทย ซึ่งมีสยิดนี้ต้องมีขนาดใหญ่และมีพระพุทธรูปที่สูงเทียบเท่าอาคารด้วย หากแต่ในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี หรือหลงเหลือตำนานเรื่องเล่าในลักษณะดังกล่าวอยู่เลย

2. เจิ้งเหอสร้างวัด ดังที่ปรากฏหลักฐานที่คนส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นคือหลวงพ่อดโต แห่งวัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ชาวจีนเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ซาปอกง” ซึ่งเป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ และที่สำคัญขนาดของพระพุทธรูปองค์นี้มีความสอดคล้องกับบันทึกของจิ้งเซี่ยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีขนาดสูงใหญ่เกือบเท่ากับตัวพระวิหาร

วัดพนัญเชิงวรวิหาร เป็นวัดที่มีประวัติยาวนานและมีความสำคัญแห่งหนึ่งของไทย วัดพนัญเชิงแห่งนี้ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553: 167) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อว่าสร้างก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา หนังสือพงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้ง เป็นผู้สร้าง และพระราชทานนามว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง” หลังการถวายพระเพลิงพระนางสร้อยดอกหมากบุตรบุญธรรมในพระเจ้ากรุงจีน ในปีจุลศักราช 406 ปีมะโรง ฉศก (พ.ศ.1587) (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2, 2504: 371) ส่วนการสร้างพระพุทธรูปประจำวัดพนัญเชิงนั้น มีบันทึกในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ความว่า “จุลศักราช 686 ขวดศก (พ.ศ.1867) แรกสถาปนาพระพุทธรูปเจ้าเจ้าพนางเชิง” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ

และฉบับกรมพระปรมาภิไธยฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1, 2504: 1) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี 26 ปี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้นลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 14 เมตรเศษ สูง 19 เมตร ศิลปะสมัยอุททอง (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, และคณะ, 2551: 177) แบบพระพุทธรูปอุททองรุ่นที่ 2 (สันติ เล็กสุขุม, 2542: 140) จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาของการสร้างวัดกับช่วงเวลาของการสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อดำไม่ได้เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

ความยิ่งใหญ่ของวัดพนัญเชิงเป็นที่กล่าวขานมาช้านาน ซึ่งหากจะสร้างวัดวาอารามที่มีขนาดใหญ่โตก็มักจะกล่าวเปรียบกับวัดนี้ ดังปรากฏในเอกสารจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีหรือเจ้าครอกวัดโพธิ์ เรื่องการสร้างวัดสุทัศนเทพวราราม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ความว่า “พระโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนคร ให้สูงเท่าวัดพนัญเชิง” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2560: 26)

วัดพนัญเชิงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1587 อ้างจากพงศาวดารเหนือ ส่วนหลวงพ่อดำสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1867 โดยอ้างตามพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ส่วนเจิ้งเหอเดินทางมาดินแดนประเทศไทยปัจจุบันระหว่าง พ.ศ. 1946-1954 ย่อมหมายความว่า วัดพนัญเชิงสร้างขึ้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 359 ปี ส่วนพระพุทธรูปองค์โต “เจ้าพแนงเชิง” ถูกสร้างขึ้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 79 ปี ก่อนที่เจิ้งเหอจะเดินทางมายังสยาม

หากหลวงพ่อดำ วัดพนัญเชิง สร้างขึ้นใหม่ในสมัยที่เจิ้งเหอมาสยาม และเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เหตุการณ์ดังกล่าวอาจถูกจารึกในประวัติศาสตร์ไทยสักที่ใดที่หนึ่ง เหมือนดังที่ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสร้างพระวิหารวัดจุฬามณี หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หล่อพระศรีสรรเพชญ์ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, 2553: 54, 57) แต่ถึงกระนั้น พระพุทธรูปสำคัญบางองค์ในสยามยังเป็นข้อถกเถียงกันถึงเรื่องผู้สร้างและเวลาในการสร้าง อาทิ องค์พระมงคลบพิตร ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความจากเอกสารพงศาวดารเหนือบันทึกว่า

“พระเจ้าสายน้ำผึ้งจึงยกพลลงไปขุดบางเตยจะสร้างเมืองใหม่
พระอาจารย์ห้ามว่าน้ำเค็มนัก ยังไม่ถึงพุทธทำนายสร้างไม่ได้ จึงสร้าง
วัดหน้าพระธาตุถวายพระอาจารย์ แล้วมาสร้างวัดมงคลบพิตร”
(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับ
กรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา
(น้อย) เล่ม 2, 2504: 371)

แสดงให้เห็นว่า วัดมงคลบพิตรสร้างขึ้นก่อน พ.ศ.1912 ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะเสด็จ
สวรรคต ส่วนการสร้างพระมณฑปบพิตรไม่แน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่เชื่อว่าผู้สร้างต้องเป็น
พระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวินิจฉัยเรื่องการสร้างพระมณฑป
บพิตรไว้ด้วยกัน 2 ทิศทาง (นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, และ
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2504: 120) คือ

1. สร้างหลักจากสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่ก่อนรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ช่วง
ระหว่าง พ.ศ.1893-2145
2. รูปแบบพระพุทธรูปเป็นแบบสุโขทัยกับแบบพระพุทธรูปอู่ทองผสมกัน ไม่เหมือนอู่
ทองแท้ แบบเศียรพระพุทธรูปองค์โตของวัดธรรมิกราช ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าอาจ
สร้างในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ช่วงระหว่าง พ.ศ.1991-2145

พระมณฑปบพิตรได้รับการกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ในสมัยแผ่นดิน
พระเจ้าทรงธรรม

“ลัศักราช 965 (พ.ศ.2146)¹ ปีเถาะเบญจศก สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวให้ชักพระมงคลบพิตรอยู่ฝ่ายทิศตะวันออก มาไว้ฝ่ายทิศ
ตะวันตก แล้วก็ให้ก่อพระมณฑปใส่” (พระราชพงศาวดารกรุงศรี
อยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และ
พงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1, 2504: 346)

สมเด็จพระ ยาดำรงราชานุภาพยังได้ทรงกล่าวถึงการชักพระในอดีตไม่น่าจะทำได้
ง่าย ด้วยเพราะพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่มาก และการชักลากในสมัยโบราณก็ไม่มีเครื่องมือที่
ทันสมัยมากพอ จึงทรงสันนิษฐานเพิ่มเติมว่า พระมงคลบพิตรอาจสร้างขึ้นในรัชกาลก่อน
กล่าวคือในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรทรง
ถวายพระเพลิงพระบรมศพ แต่ยังสร้างไม่เสร็จ กระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงทรง
สร้างต่อ โดยย้ายไปสร้างตรงที่ทรงมีพระราชดำริเพื่อความเหมาะสม (นิรุตติรานวดีวงศ์, สมเด็จพระ
พระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ยา, 2504: 122-124) อาจเนื่องด้วยกีดขวางทำให้ลานพระเมรุคับแคบ (วรรณศิริ เดชะคุปต์
และ ปรีดี พิศณุวิโรจน์, 2554: 226) ซึ่งจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์และอิทธิพลทางศิลปะ
เป็นไปได้ที่พระมงคลบพิตรสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรม (พ.ศ.2154-2171) (สันติ เล็กสุขุม, 2542: 144)

จากข้อความที่กล่าวถึงเจ็หอสร้างวัด ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารตงซึ้งหย่งเข้า อักษรจีนใช้
คำว่า “เจี้ยน” (建) ที่หมายถึงสร้าง อาจต้องทำความเข้าใจว่า “เจี้ยน” ที่แปลว่าสร้างในที่นี้
เป็นการลดคำมาจากคำว่า “ฉงเจี้ยน” (重建) หรือ “ซิ่วเจี้ยน” (修建) ที่มีความหมายว่า
สร้างขึ้นใหม่หรือบูรณะ หรือเป็นการสร้างบนฐานเดิมที่มีอยู่ก็ได้เช่นกัน การตกหล่นของ

¹ บันทึกข้างต้นมีการคลาดเคลื่อนในเรื่องเวลา กล่าวคือ ในปีศักราช 965 ตรงกับ พ.ศ.2146 เป็นช่วงเวลาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร
มหาราช จึงเป็นไปได้ว่าพงศาวดารมีการจดปีศักราชคลาดเคลื่อน ดูใน ทิวา เมืองปทุม. (2543). **พุทธสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์บ้าน
พลูหลวง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 175.

ตัวอักษรจีนที่กล่าวถึงการซ่อมหรือบูรณะอาจเกิดขึ้นช่วงการเล่าความหรือตอนคัดลอกก็เป็นได้ หรืออาจเป็นการเล่าเรื่องแบบเชิดชูวีรกรรมของเจิ้งเหอ หากแต่ในเอกสารพงศาวดารของไทย ทั้งพงศาวดารเหนือและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ ได้ระบุค่อนข้างชัดเจนว่าการสร้างวัดพนัญเชิงและองค์หลวงพ่อดิเรกมีมาก่อนการสร้างสถาปนากรุงศรีอยุธยา และพุทธลักษณะของพระพุทธรูปหลวงพ่อดิเรกเป็นแบบสี่เหลี่ยม มีเค้าว่าเป็นศิลปะแบบอุทงผสมผสานอยู่ จึงน่าเชื่อว่าเป็นศิลปะก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา (น. ณ ปากน้ำ, 2558: 39) สมัยอยุธยาตอนปลาย (น. ณ ปากน้ำ, 2543: 88) จึงทำให้เชื่อว่า ความหมายของคำว่า “เจียน” ที่หมายถึงสร้าง ในเอกสารตงซื๋ยยังเข้าคือ การบูรณะมากกว่า เนื้อความดังกล่าวยังไม่ระบุชัดว่าสร้างในส่วนใดอีกด้วย อาจเป็นพระพุทธรูปหรืออาจจะเป็นพระวิหารโบสถ์หรือจะเป็นการซ่อมสร้างทั้งหมด แต่น่าเชื่อได้ว่าหมายถึงพระพุทธรูปหลวงพ่อดิเรก เพราะในบันทึกเน้นย้ำถึงขนาดขององค์พระพุทธรูปเป็นสำคัญ และยังไม่ลืมว่า หลวงพ่อดิเรกวัดพนัญเชิงเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนย่อมเสียหายง่ายกว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นจากโลหะ ขณะเดียวกันสถานที่ตั้งของพระอารามแห่งนี้อยู่ติดกับแม่น้ำ ย่อมประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำ โดยเฉพาะฤดูน้ำหลาก ที่เริ่มช่วงปลายเดือนกรกฎาคม น้ำจะสูงวันละสองนิ้ว บางทีขึ้นสูงถึงสิบสามสิบสี่ฟุต (ทรูแบง, ฟรังซัวส์ อังรี, 2530: 10) กรณีตัวอย่าง ตอนกองทัพพม่ายกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา สยามพยายามประวิญเวลาให้ถึงฤดูหลาก เป็นต้น

เจิ้งเหอคือแม่ทัพผู้นำกองเรือมหาสมบัติแห่งราชสำนักหมิง เป็นผู้ที่น่ารายได้มหาศาลเข้าประเทศ “ช่วงต้นราชวงศ์ เจินทองพระคลังมากล้น ชั้นที่เจิ้งซาปอสมุทราตราทะเลตะวันตก นำมาซึ่งเงินเจ็ดร้อยกว่าล้าน ระยะเวลา 10 ปี ยังคงเหลืออยู่ร้อยละล้าน” (國初，府庫充溢，三寶鄭太監下西洋，齎銀七百餘萬，費十載，尚剩百餘萬歸。)(王士性撰，呂景琳點校，1981: 5) ดังนั้นทรัพย์สินเงินทองที่ใช้ในการบูรณะพระพุทธรูปหลวงพ่อดิเรก วัดพนัญเชิงคงไม่ใช่ปัญหาใหญ่สำหรับเจิ้งเหอ หากแต่น่าเชื่อว่าการบูรณะคงเป็นช่างไทยเป็นหลัก เพราะพุทธศิลป์ยังคงเป็นศิลปะไทยประเพณีที่ค่อนข้างชัดเจน

หากคำนึงถึงเวลาในการสร้างหรือแม้แต่การบูรณะพระพุทธรูปหรือสิ่งต่างๆ ในอดีตต้องกินเวลานาน และช่วงเวลาที่เจิ้งเหออยู่ในไทยคงมีอย่างจำกัด ไม่สามารถกำกับดูแลการสร้างด้วยตนเอง จึงเป็นเหตุให้เจิ้งเหอต้องเดินทางมาไทยติดกันหลายครั้ง อาจเพราะเป็นการเดินทางมาเพื่อตรวจตราความคืบหน้าในการบูรณะวัดพนัญเชิงก็เป็นได้

การสร้างหรือการบูรณะพระพุทธรูปองค์โตที่ชาวไทยเคารพศรัทธาของผู้นำเอียนชาวจีนนามเจิ้งเหอเชื่อว่าคงรู้ถึงพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ไทย แม้ว่าสถานที่ตั้งของพระอารามแห่งนี้จะอยู่นอกเขตเกาะตัวเมืองพระนคร แต่ก็ใกล้เพียงข้ามฝั่งน้ำก็ถึง ดังนั้นการสร้างหรือการบูรณะหลวงพ่โต วัดพนัญเชิงคงอาจได้รับพระราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว ในช่วงระยะเวลา พ.ศ.1950-1954 ที่เจิ้งเหอเดินทางมาสยาม ตรงกับปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมราชา (พ.ศ.1938-1952) ต่อเนื่องถึงต้นรัชกาลของสมเด็จพระนรินทรธิราช (สมเด็จพระอินทราชา, เจ้านครินทร์, พ.ศ.1952-1967) ซึ่งเป็นช่วงการปรับเปลี่ยนจากราชวงศ์อู่ทองมาเป็นราชวงศ์สุพรรณภูมิ

สมัยเจ้านครินทร์ ครองเมืองสุพรรณบุรี พระองค์ทรงเคยเสด็จไปเมืองจีนด้วยพระองค์เอง และเคยได้ส่งทูตไปจีนถวายเครื่องราชบรรณาการแด่จักรพรรดิหมิงไท่จู๋จู๋หยวนจาง (明太祖朱元璋) หลายครั้ง เมื่อเจ้าชายจูตี้ (朱棣) เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิหย่งเล่อแล้ว พระองค์ได้ส่งคณะทูตเดินทางมาสยาม ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานดวงตราเงินชุบทองประดับแต่งเป็นรูปปอตูและพระราชโอรสท้าวแก่นจันทรอินทร์ ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.1946 และวันที่ 10 ตุลาคม ของปีเดียวกันก็ได้ส่งทูตมายังสยาม เพื่อพระราชทานกำลังใจแก่เจ้านครินทร์อีกครั้ง เหล่านี้แสดงถึงห่วงใยที่จักรพรรดิหย่งเล่อมีต่อเจ้านครินทร์ เมื่อเจ้านครินทร์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้จัดคณะทูตเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการแด่จักรพรรดิจีนอย่างต่อเนื่อง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559: 95-129)

ว่าด้วยความใส่ใจในการบำรุงพระศาสนาของสมเด็จพระนรินทรธิราช พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต บันทึกว่า สมเด็จพระนรินทรธิราชทรงเป็น “พระเจ้าแผ่นดินที่เฉลียวฉลาด รอบคอบ มีเมตตา พระองค์รักความก้าวหน้า และเอาใจใส่ดูแลทหาร ข้าราชการ

บริวาร และสวัสดิภาพกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี พระองค์เป็นเจ้าชายที่สนใจในทางโลก และไม่ค่อยจะเคร่งศาสนา” (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, 2548: 25) จากพงศาวดารฉบับเดียวกัน เมื่อเขียนถึงสมเด็จพระรามาธิบดี เกี่ยวกับความใส่ใจในการพระศาสนา วันวลิตเขียนว่า “พระองค์ไม่ได้เป็นนักรบโดยธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่ทรงรักทหารเลย สนพระทัยศาสนาแต่เพียงเล็กน้อย” แต่ในพงศาวดารฯ ฉบับพันจันทนุมาศ กลับเล่าเรื่องราวในการทรงไปนมัสการพระชินศรี พระชินราช ที่เมืองพิษณุโลก เปลื้องเครื่องต้น ทำสักการบูชาสมโภช 7 วัน จึงกลับพระนคร ครั้นที่พระองค์เสด็จออกทรงศีลยังพระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก 10 พุ่มทอดพระเนตรไปทางทิศตะวันออกเห็นพระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ จึงเรียกปลัดวังให้เอาพระราชนิพนธ์เสด็จออกไป ให้เอาตรูปักขึ้นไว้ สถาปนาพระมหาธาตุสูง 19 วา ยอดนพศูลสูง 3 วา ตั้งชื่อว่าวัดมหาธาตุ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, 2553: 47) แสดงให้เห็นว่าการบันทึกของวันวลิตเกี่ยวกับการใส่ใจพระศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทยอาจไม่ได้เป็นจริงเสียทั้งหมด ดังนั้นคำว่า “ไม่เคร่งศาสนา” ที่บรรยายถึงความศรัทธาในพระศาสนาของเจ้านครอินทร์อาจมิได้หมายถึงพระองค์ทรงไม่สนับสนุนในการทำนุบำรุงพระศาสนาแต่อย่างไร เพราะในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็นธรรมราชา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและใช้พระราชอำนาจปกป้องรักษาสถาบันแห่งพระพุทธศาสนา ตลอดจนศีลธรรมแห่งพระศาสนา (คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์, 2510: 3) แต่ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ทรงขึ้นชอบในการค้าขายมากกว่า เพราะทรงตระหนักดีถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศต้องมีรายได้ที่มาจากการค้าสำเภากับนานาชาติ และในรัชสมัยของพระองค์ “ประเทศแบกภาระสงครามกลางเมืองไว้หลายครั้ง” (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, 2548: 25) อาทิ ศักราช 765 ปีมะแม เบญจศก (พ.ศ.1946) มีข่าวว่าพระมหากษัตริย์ราชิราช เจ้าเมืองพิษณุโลก เสด็จสวรรคต และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล จึงเสด็จขึ้นไปเมืองพระบาง (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน, 2537: 15) เป็นต้น ดังนั้นการที่นุบำรุงพระศาสนาในรัชกาลของพระองค์จึงทำได้ไม่เต็มที่เหมือนรัชกาลอื่นๆ และการที่

พระองค์ไม่เคร่งครัดในการพระศาสนาที่อาจส่งผลดีในบางโอกาส อันนำมาซึ่งตอนที่เจิ้งเหอจะทำการบูรณะองค์หลวงพ่อดโต จึงไม่ได้รับการทักท้วงจากพระมหากษัตริย์ไทย อาจด้วยพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าการบูรณะศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ที่ตั้งอยู่ในระแวกที่พักอาศัยของกลุ่มชาวจีนเป็นเรื่องที่น่าปิติยินดี แม้ผู้บูรณะจะเป็นชาวต่างชาติ แต่เป็นต่างชาติที่เป็นมิตรไมตรีและสนิทสนมกันมาแต่เก่าก่อน มีสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างกัน ซึ่งชาวจีนเองก็มีความเชื่อที่คล้ายคลึงกันกับคนไทย กล่าวคือ นับถือในศาสนาพุทธเหมือนกันเชื่อในเรื่องบาปบุญ โลกนี้โลกหน้า และนิยมการสะสมบุญเหมือนกัน (中國佛教協會編, 1996: 3) ซึ่งประเด็นการนับถือในศาสนาที่คล้ายกันนี้เองทำให้ชาวไทยเข้ากับชาวจีนได้ดีกว่าชาติอื่นๆ โดยไม่ได้มองชาวจีนแปลกแยกออกไป จึงเปิดโอกาสให้ชาวจีนผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบุญในการบูรณะหรือสร้างศาสนวัตถุเพื่อสืบพระศาสนา

ขณะเดียวกันต้องคิดต่อไปว่า เจ้านครอินทร์หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.1952 ประจวบกับเป็นช่วงเวลาคาบเกี่ยวที่เจิ้งเหอมาเดินไทยช่วง พ.ศ. 1952-1954 จึงไม่มั่นใจว่า การบูรณปฏิสังขรณ์หลวงพ่อดโตแห่งวัดพนัญเชิงในครั้งนั้นถือเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์ของเจ้านครอินทร์หรือไม่ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าเจ้านครอินทร์ทรงมีความสนิทสนมกับกลุ่มชาวจีนมากเป็นพิเศษ ซึ่งพระองค์เองก็เคยเสด็จไปเมืองจีนมาแล้วด้วย ชาวจีนจึงถือโอกาสในวาระสำคัญนี้แสดงความปิติยินดีต่อพระองค์ท่านก็เป็นได้

ความน่าสงสัยอยู่ที่เพราะเหตุใดเอกสารร่วมสมัยกับเจิ้งเหออย่าง “ชิงฉาเซ่งหล่าน” 《星槎勝覽》 ขมเพลินเริงสำเกา “อิงหย่าเซ่งหล่าน” 《瀛涯勝覽》 ขมเพลินเริงขอบสมุทร รวมถึง “ซีหยังฟานกั๋วจื่อ” 《西洋番國志》 จดหมายเหตุอนารยะประเทศทะเลตะวันตกต่างก็ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวเลย หากย้อนดูเวลาของผู้จัดบันทึกจะพบว่า

เฟยซิ่น (費信) ผู้แต่งขมเพลินเริงสำเกา เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ช่วงปี พ.ศ.1952-1976

หม่าฮวน (馬歡) ผู้แต่งขมเพลินเริงขอบสมุทร เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ระหว่าง พ.ศ. 1956-1976

ก่งเจิน (鞏珍) ผู้แต่งจดหมายเหตุนารยะประเทศทะเลตะวันตก เดินทางพร้อมเจิ้งเหอ ระหว่าง พ.ศ.1974-1976

ดังนั้นถ้าเหตุการณ์การสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงของเจิ้งเหอเกิดขึ้นจริงตามที่ปรากฏในเอกสารตงซีหยังข้าวจะมีเพียงเพียชินคนเดียวที่รับรู้ เพราะได้ร่วมคณะเดินทางมาสยามในคราวเดินทางสมุทรยาตราครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 (พ.ศ.1950-1954) พร้อมกันกับเจิ้งเหอ แต่กระนั้นก็ตาม เพียชินกลับเลือกที่จะไม่บันทึกเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเพียชินไม่สนใจในเรื่องพุทธศาสนา หากทว่าตอนเดินทางไปศรีลังกาก็ยังจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเจิ้งเหอถวายเป็นของต่างๆ ให้กับพระอารามในดินแดนดังกล่าว หรือเหตุที่เพียชินไม่บันทึกเรื่องราวดังกล่าวอาจเพราะเจิ้งเหอได้กล่าวขอไว้ เนื่องจากการร่วมบุญในต่างแดนของเจิ้งเหอมักได้รับพระราชบัญชาจากจักรพรรดิหย่งเล่อ เช่นการถวายของให้กับพระอารามในศรีลังกา ซึ่งเพียชินได้จดบันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า “ได้รับพระราชบัญชาจากองค์จักรพรรดิ ทรงโปรดฯ ให้ราชทูตขึ้นที่เจิ้งเหอและคณะนำสิ่งขอพระราชทาน อันประกอบด้วยเครื่องบูชาที่ทำจากทองคำและเงิน ฉัตรคันทอง ถวายแด่พระอาราม” (皇上命正使太監鄭和等齎捧詔敕、金銀供器、彩妝織金寶幡，布施於寺。) (馮承鈞校注, 1938: 29-30)

ส่วนการบูรณะหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงของเจิ้งเหอถือเป็นการกระทำที่เกิดจากความประสงค์ของตนเอง เนื่องเพราะความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปองค์นี้ก็ดี หรืออาจเป็นเพราะชาวจีนที่อาศัยอยู่ในพระนครศรีอยุธยาขอให้ท่านเป็นประธานในงานบุญใหญ่ดังกล่าวก็ดี แต่ถึงอย่างไร การบูรณะองค์หลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงของเจิ้งเหอคราวนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากองค์จักรพรรดิหย่งเล่อ อาจถือเป็นการก้าวล่วงพระราชอำนาจแห่งองค์จักรพรรดิ บูรณะพระพุทธรูปที่มีใหญ่โต ทำตัวเทียบเสมือนกษัตริย์ เป็นการนำภัยมาสู่ตนเอง เจิ้งเหอจึงอาจขอร้องให้เพียชินไม่จดบันทึกเหตุการณ์ดังกล่าว รวมถึงปิดข่าวเรื่องนี้ไม่ให้ทราบถึงพระเนตรพระกรรณ กระทั่งกาลเวลาผ่านไปเนิ่นนาน เรื่องราวการบูรณะหลวงพ่อดโตของเจิ้งเหอจึงได้รับการจดบันทึก กล่าวคือ ตงซีหยังเช่า บันทึกเรื่องราวดังกล่าว

ใน พ.ศ.2160 หรือหลังจากเจิ้งเหอสิ้นบุญไปแล้วกว่า 184 ปี เป็นการตกทอดความทรงจำของชาวจีนในสยามจากรุ่นสู่รุ่น

หากเจิ้งเหอไม่เคยร่วมบุญในการบูรณะหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง แล้วเพราะเหตุใดชาวจีนในสยามจึงเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ซาปอกง” ซึ่งนามหนึ่งของเจิ้งเหอ ประเด็นดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นเพราะสถานที่ตั้งของพระอารามอยู่ในบริเวณชุมชนที่ชาวจีนพักอาศัย จึงผูกพันกับพระพุทธรูปองค์นี้มากเป็นพิเศษ ได้ฟังพาดารมมีความศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์หลวงพ่อดโต คุ่มครองให้อยู่รอดปลอดภัยบนแผ่นดินสยามมาช้านาน ขณะเดียวกันเจิ้งเหอคือตัวแทนความยิ่งใหญ่แห่งราชสำนักจีนที่ชาวจีนในสยามภาคภูมิใจ จึงเกิดการผูกโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ตนเองนับถือกับความยิ่งใหญ่ของเจิ้งเหอให้เป็นเรื่องเดียวกัน สิ่งเดียวกัน เป็นการสร้างจินตนาการเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550: 34-35)

ทั้งนี้อาจเป็นความประสงค์ของชาวจีนในสยามที่ต้องการสื่อสารบางอย่างภายในกลุ่มประชากรของตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจในความเป็นจีน โดยนำเจิ้งเหอเป็นตัวแทนแห่งความยิ่งใหญ่ ประดุจขนาดของพระพุทธรูปแห่งวัดพนัญเชิงที่ใหญ่โต เป็นสง่าอยู่ริมท่าเรือนานาชาติในพระนคร โดยปรับชื่อเล่นหรือชื่อเดิมของเจิ้งเหอมาตีความให้หมายถึงพระไตรรัตน์ เพื่อทำให้กราบไหว้เจิ้งเหอกับพระพุทธรูปเป็นไปอย่างสนิทใจ ทั้งเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ ทั้งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปพร้อมๆ กัน (ปรีวัฒน์ จันทร, 2548:65-68) ถือเป็นกระแสดความเชื่อหนึ่งที่มีต่อเจิ้งเหอ แต่ถึงอย่างไรก็ดี การนำชื่อเล่นหรือชื่อเดิมของเจิ้งเหอมาปรับใช้แทนเรียกพระพุทธรูปนี้ ส่วนหนึ่งก็เนื่องด้วยตัวของเจิ้งเหอเองมีเลื่อมใสในศาสนาพุทธอย่างแรงกล้าเช่นกัน (สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์, 2557: 138-151)

การสร้างตำนานความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงเข้าไว้ด้วยกัน น่าจะเกิดหลังจากที่คนจีนร่วมยุคสมัยเดียวกับเจิ้งเหอล้มหายตายจากไปหมดแล้ว กระทั่งมีเกร็ดเรื่องเล่าความเป็นมาดังกล่าวเกิดขึ้นเล่าสู่กันฟังในหมู่คนจีนในสยาม ชาวจีนที่เดินทางค้าขายระหว่างสยามกับจีนได้นำไปเล่าสู่ให้กับจีนเชื้อพม่า และถูกจดบันทึกอยู่ในตงซื๋ยยังเข้า

4) “ศาลเจ้าซานเป่า อยู่ตรงบริเวณด่านที่ 2 บุษานที่เจิ้งเหอ” (三寶廟。在第二關，祀太監鄭和。)

ปัจจุบันที่ตั้งของศาลเจ้าซานเป่าหรือศาลเจ้าซาปองแห่งนี้ยังคงเป็นปริศนา ซึ่งนักวิชาการบางท่านเชื่อว่าน่าจะอยู่บริเวณวัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา (曾玲主編, 2008: 46) แต่บางท่านเชื่อว่าน่าจะอยู่ช่วงวัดปากน้ำไปถึงหน้าวัดอัสสัมชัญ บริเวณตั้งแต่จุดเชื่อมกับคลองบางหลวง เพราะในอดีตเป็นด่านขนอนเมืองธนบุรี หรืออาจตั้งอยู่บริเวณวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ ซึ่งศาลเจ้าซานเป่าแห่งนี้ก็มีลักษณะเป็นศาลเจ้าแบบจีน เพราะใช้คำว่า “เมี่ยว” (廟) ที่หมายถึงศาลเจ้า ไม่ใช่ “ซื่อ” (寺) ที่หมายถึงวัด (黎道綱, 2001: 52-54) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยไม่ต่ำกว่ารัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

จากข้อมูลในตงซีหยังเข้ายังระบุไว้ว่า “สามด่าน ด่านแรกเป็นเขตพื้นที่ดูแลของ “เฉิงจิ้น” ด่านสองเป็นเขตพื้นที่ดูแลของ “มู่อี” ด่านสามเป็นพื้นที่ดูแลของโปรตุเกสและญี่ปุ่น” (三關。其一為程盡所轄，其二為木夷所轄，其三為佛郎機、日本所轄。) (張燮, 2000: 36) ทั้งนี้ด่านที่สามคงพอจะทราบได้ว่า ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของเกาะอยุธยา เมื่อล่องแม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงเทพฯ (บางกอก) ขึ้นไปหมู่บ้านโปรตุเกสจะอยู่ฝั่งซ้าย หมู่บ้านญี่ปุ่นจะอยู่ฝั่งขวา ซึ่งก่อนถึงหมู่บ้านของทั้งสองชาติจะเป็นที่ตั้งของด่านบ้านบางตะนาวศรี หรืออาจเรียกว่าด่านขนอนหลวงที่ตั้งอยู่ข้างวัดโปรดสัตว์ เป็นด่านที่ตรวจผู้คนและเรือลูกค้ากับเก็บภาษีสินค้าที่เข้าออกทางหัวเมืองชายทะเลและต่างประเทศ (เรื่องกรุงเก่า, 2561: 106)

ด่านแรกภาษาจีนกลางใช้คำว่า “เฉิงจิ้น” (程盡) หลี่เต้ากั๋ง (พิชัย ลายีระพงศ์) นักวิชาการจีนวิทยาชาวไทย ให้ความเห็นว่ามาจากคำว่า “ท่าจีน” (黎道綱, 2006: 86) จากการสำรวจพบว่าศาลเจ้าปูนเล่ากง ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมืองสมุทรสาครตั้งอยู่ในบริเวณที่

เรียกว่า “กระเพาะหมู” ของแม่น้ำท่าจีน¹ ซึ่งป้ายอักษรจีนของศาลเจ้าแห่งนี้เขียนว่า “ฉินจิ้นกูเมี่ยว” (程進古廟) แปลได้ว่า ศาลเจ้าโบราณท่าจีน ซึ่งเป็นการจดบันทึกแบบทับเสียงอักษรจึงแตกต่างกัน เมืองสมุทรสาครถือว่ามีความสำคัญตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรง “ให้บ้านท่าจีนตั้งเป็นเมืองสาครบุรี” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, 2553: 90) ชื่อบ้านท่าจีนได้สะท้อนถึงความเป็นชุมชนจีนได้เป็นอย่างดี และน่าเชื่อว่าเป็นชุมชนจีนที่มีขนาดใหญ่พอสมควร จึงเรียกว่า “บ้าน” หมายถึงหมู่บ้านคนจีน ดังนั้นก็อาจเป็นไปได้ว่าเส้นทางของแม่น้ำท่าจีนเป็นที่คุ้นเคยในหมู่ชาวจีน

ด้านสองภาษาจีนกลางใช้คำว่า “มู่อี” (木夷) หลีเต้ากั๋ง เสนอว่า เมื่อผ่านแม่น้ำท่าจีนแล้ว เรือจะวิ่งผ่านคลองมหาชัย คลองสนามไชย ถึงคลองด่าน เป็นสายน้ำที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา (黎道綱, 2001: 52) ซึ่งอ้างอิงข้อมูลมาจากหนังสือเรื่อง แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ ของ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2539: 15-72) ที่ว่าการเส้นทางคลองดังกล่าวมีความสำคัญมาช้านาน แม้ว่าพระราชพงศาวดารจะระบุว่าจะลงมือขุดคลองแห่งนี้ เมื่อ พ.ศ. 2248 สมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือก็ตาม

อนึ่ง การเดินทางจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาหรือแม่น้ำท่าจีนล่องเรือขึ้นตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาจะผ่านด่านขนอนธนบุรี ซึ่งด่านขนอนแห่งนี้มีความสำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เนื่องจากมีระบุตำแหน่ง “นายพระขนอนธนบุรี” (กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2, 2548: 394) ในเอกสารจดหมายเหตุตราสามดวง แสดงว่าเมืองธนบุรีมี “ด่านขนอน” เพื่อตรวจตราและเก็บภาษีสินค้านานแล้ว ด่านขนอนแห่งนี้อาจตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่จุดเชื่อมกับคลองบางหลวง ช่วงวัดปากน้ำไปถึงหน้าวัดอัปสรสวรรค์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2539: 22) หรืออาจตั้งอยู่บริเวณวัดศาลาสี่หน้าหรือวัดคูหาสวรรค์ (สำนัก

¹ แม่น้ำสายนี้แบ่งออกเป็น 3 ชื่อ ส่วนที่ไหลผ่านสุพรรณบุรีเรียกว่า แม่น้ำสุพรรณ ครั้นไหลผ่านอำเภอนครไชยศรี ซึ่งเดิมเรียกตลาดใหม่ จึงเรียกว่า แม่น้ำนครไชยศรี จากนั้นไหลลงได้ผ่านท่าจีน สมุทรสาคร จึงเรียกตอนนี้ว่า แม่น้ำท่าจีน ดูใน ส.พลาญน้อย. 2555. **แม่น้ำลำคลอง**. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 21.

วัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2554: 25) ซึ่งในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมืองธนบุรีน่าจะยังไม่ได้เป็นเมืองที่มีกำแพงแข็งแรง แต่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นพอสมควร กระทั่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์จึงได้สร้างป้อมวิชัยนทร์ขึ้น (ส. พลายน้อย, 2525: 6)

เมืองธนบุรีเป็นชื่อที่ใช้ในทางราชการ เพราะมีผู้รักษาเมืองมีราชทินนามว่า “พระธนบุรี” แต่ชื่อ “บางกอก” ติดปากทั้งคนไทยและคนต่างชาติ (ส.พลายน้อย, 2555: 90) บางกอกในสมัยอยุธยาถือเป็นเมืองหน้าด่านที่ขนาดอาจไม่ใหญ่โตนัก แต่มีความสำคัญอย่างมาก ดังที่วัน วลีต บันทึกว่า

“บางกอกเป็นเมืองเล็กๆ ที่มีกำแพงล้อมรอบตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำห่างจากทะเลประมาณ 7 ไมล์ และมีทุ่งนาที่อุดมสมบูรณ์ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีนมาบรรจบกันที่จุดนี้ รอบๆ เมืองมีบ้านเรือนตั้งอยู่จำนวนมากและมีทุ่งนาที่อุดม บางกอกมีธรรมชาติที่ทำให้เป็นฐานที่มั่นที่แข็งแรง และสามารถสร้างป้อมปราการป้องกันได้ง่าย หากเมืองเล็กๆ นี้ถูกยึดพร้อมสร้างปราการให้เข้มแข็ง และรักษาไว้โดยเจ้านายองค์ใดองค์หนึ่ง เสาบียงประเภทเกลือและผลไม้ที่ส่งไปยังกรุงศรีอยุธยาก็คจะถูกสกัดกั้นไว้ รวมทั้งการเดินเรือทางทะเลและเส้นทางของพวกมัวร์จากตะนาวศรีก็จะถูกตัดขาดหมด” (นันทา วรเนติวงศ์ และ วนาศรี สามนเสน, 2546: 108)

ย่อมแสดงว่าเมืองบางกอกเป็นจุดยุทธศาสตร์และเป็นชุมทางคมนาคมที่มีความสำคัญอย่างมาก มีเรือแพนาวาของนานาประเทศมาจอดรอราชการจากอยุธยาและพักแรม ณ สถานที่แห่งนี้ จึงมีผู้คนหลากหลายเคลื่อนย้ายมาตั้งหลักแหล่งเนืองแน่นเป็นชุมชนเมือง (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล และ ประภัสสร ชูวิเชียร, 2556: 20-22) ชาวจีนคงมาตั้งถิ่นฐานที่

บางกอกไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 21 หรือก่อน พ.ศ.2000 โดยสิ่งที่หลงเหลือในการดำเนินของชาวจีนในบางกอกก็คือ การทำสวนแบบยกร่อง ซึ่งเป็นการปลูกพืชสวนที่นิยมทำกันในเขตมณฑลทางตอนใต้ของจีน (สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2554: 33) ซึ่งกลุ่มชาวจีนที่เดินทางเข้ามาหากินในสยามยุคแรกเป็นกลุ่มชาวจีนจากฮกเกี้ยน กวางตุ้งเป็นหลัก

การสะท้อนถึงการดำรงอยู่ของชาวจีนเป็นชุมชนย่อมยานคือ ศาลเจ้า ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำสนใจว่าศาลเจ้าซานเป่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว แต่อย่างไรก็ดี ปัจจุบันศาลเจ้าซานเป่าหรือศาลเจ้าข้าปองกงที่บูชาเจิ้งเหอ อยู่ตรงบริเวณสวนโหนดของคลองด่านยังไม่เป็นที่แน่ชัด (黎道綱, 2001: 53) หากแต่ไม่ไกลจากวัดขุนจันทร์ ซอยเทอดไท 22 ตลาดพลู ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลเจ้ากวนอู ภายในศาลเจ้ายังพบแผ่นป้ายที่ระบุปีสร้าง ใน พ.ศ. 2324 ช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรีอยู่แผ่นหนึ่ง และแผ่นป้ายเดียวกันจารึกว่า “เหล่าสาธุศิษย์ น้อมถวาย” (眾弟子敬立) สะท้อนให้เห็นว่าที่นี่เป็นชุมชนจีนที่มีขนาดใหญ่มาแต่ครั้งอดีตกาล (สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์, 2561: 25)

หากเป็นดังที่ลีเต้ากังสันนิษฐานไว้ จะหมายความว่า สมัยแผ่นดินของพระเจ้าทรงธรรม เมื่อเรือชาวจีนเดินทางเข้ามาสยามจะจอดเทียบท่าที่ตรงบ้านท่าจีน ซึ่งเป็นด่านที่หนึ่ง จากนั้นก็เดินทางผ่านคลองต่างๆ ที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณช่วงด่านขนอนธนบุรี จะเป็นด่านที่สอง แล้วก็ล่องขึ้นแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านเมืองนนทบุรี ปทุมธานี จนถึงบ้านญี่ปุ่น บ้านโปรตุเกสจะเป็นด่านที่สาม ซึ่งในเอกสารตงซียังเล่าอธิบายเพิ่มเติมว่า “เมื่อเรือมาถึง ผู้ดูแลจะรับนำความไปกราบทูลกษัตริย์ และอีกสามวันจึงจะถึงด่านที่สอง และอีกสามวันถึงด่านโปรตุเกส ญี่ปุ่น” (張燮, 2000: 40) แปลว่า จากด่านที่หนึ่งไปด่านที่สองใช้เวลา 3 วัน เมื่อผ่านด่านที่สองเข้าสู่ด่านที่สามก็ใช้เวลา 3 วันเช่นกัน ความน่าเสียดายอยู่ที่ปัจจุบันยังไม่สามารถระบุสถานที่ตั้งของศาลเจ้าซานเป่าสมัยอยุธยาได้อย่างชัดเจนว่าอยู่ตรงพื้นที่ส่วนใดของด่านสอง แต่น่าเชื่อว่าต้องตั้งอยู่บริเวณริมน้ำที่ผู้คนสัญจรไปมา

กระนั้นก็ตาม หลีเต๋ากัง ไม่ได้อธิบายที่มาของคำว่า “มู่อี” ซึ่งแตกต่างจากการอธิบายคำว่า “เฉิงจิ้น” ที่เห็นว่า สถานที่แห่งนั้นคือท่าจีน แต่เพียงพอให้เห็นว่าการจดบันทึกชื่อ “ท่าจีน” ในเอกสารจีนใช้การบันทึกแบบทับเสียง ทั้งนี้คงเหมือนการจดบันทึกชื่อเมืองต่างๆ ในสยามที่พบในเอกสารตงซียังเช่า อาทิ “ผิซี้ลู่” (皮細祿) หรือพิษณุโลก “เต๋าเห่นซี้” (倒腦細) หรือตะนาวศรี เป็นต้น (張燮, 2000: 35)

เมื่อลองถอดเสียงคำว่า “เฉิงจิ้น” และ “มู่อี” เป็นสำเนียงจีนฮกเกี้ยนถิ่นเซียะเหมิน¹ เนื่องด้วยน่าจะเชื่อว่าผู้ที่เดินทางมาสยามในยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นส่วนมาก

คำว่า “เฉิงจิ้น” (程盡) ออกเสียงว่า [tʰ iŋ²⁴⁺¹¹ tsin³⁵] “ถึงจิ้น”

คำว่า “มู่อี” (木夷) ออกเสียงว่า [bok⁵⁻¹ i²⁴] “บกอี”

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของการศึกษายังมีอีกมาก เช่นว่า “ถึงจิ้น” แม้จะคล้ายกับคำว่า “ท่าจีน” แต่เราก็ไม่อาจยืนยันอย่างเต็มปากว่า สถานที่แห่งนั้นคือ “ท่าจีน” หรือ “บ้านท่าจีน” ส่วนคำว่า “มู่อี” หรือ “บกอี” ที่หมายถึงบางกอก แม้เสียง “บก” อาจสืบลึงคำว่า “บาง” ในภาษาไทย แต่คำว่า “อี” นั้น ยังไม่ทราบแน่ชัด ซึ่งเราต้องเข้าใจว่าตงซียังเช่าที่จั้งเซียะเรียบเรียงขึ้นนั้น ผ่านการฟังผู้อื่นเล่ามาอีกทอดหนึ่งหรือหลายทอดก็เป็นได้ นอกจากสำเนียงของผู้ให้ความจะมีส่วนสำคัญแล้ว ตัวผู้จดบันทึกเองก็มีส่วนสำคัญ เพราะการเลือกคำการใช้อักษรล้วนมีผลต่อเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น หมายรวมถึงการจดผิดหรือการจดด้วยลายมือหวัดๆ ล้วนนำมาซึ่งการเข้าใจผิดในอนาคตได้ ดังเช่น ความเข้าใจคลาดเคลื่อนคิดว่า “ปัวหนี” (渤泥) ที่หมายถึงบรูไน คือ “ต้าหนี” (大泥) ที่หมายถึงปัตตานี ของจั้งเซียะ

¹ ได้รับความอนุเคราะห์จาก ผศ.ดร.จตุรวิทย์ แก้วสุวรรณ ในการช่วยถอดเสียง

5) “เจดีย์ตะวันตก เจดีย์องค์นี้ไม่มีส่วนยอด ได้ยินชาวคนพื้นถิ่นเล่าว่าตอนแรกสร้างเจดีย์องค์นี้มีส่วนยอด แต่เจิ้งเหอสั่งให้นำส่วนยอดเจดีย์ออก จากนั้นได้ปรับแต่งแก้ไขอยู่หลายครั้ง แตกไม่แล้วเสร็จ” (西塔。其塔無合尖，聞夷人初建塔，功成，鄭和令削去之，後屢緝不能就。)

ปัจจุบันยังไม่พบเอกสารไทยที่ระบุไว้ว่าเจิ้งเหอเคยสั่งให้นำยอดเจดีย์ออกไป นอกจากนี้แล้ว ชาวพื้นถิ่นที่จึงเชื่อบอกว่าเล่าให้ฟังนั้น คือตนเองได้ฟังเรื่องดังกล่าวจากคนไทยหรือเป็นการเล่าต่อๆ กันมา แต่น่าเชื่อว่าตำนานในลักษณะดังกล่าวเป็นที่รับรู้ในหมู่ชาวจีนด้วยตนเองมากกว่า เหตุผลที่เจิ้งเหอสั่งให้ปรับแก้รูปทรงตรงส่วนปลายของเจดีย์ก็ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด และสถานที่ตั้งขององค์เจดีย์นี้ยังคงเป็นปริศนา หากเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริงตามที่จึงเชื่อได้ฉบับที่ก

เมื่อพิจารณาจากเรื่องราวและสถานที่ต่างๆ ที่จัดบันทึกอยู่ในตงซีหยังเช่า ความตอนว่าด้วยโบราณสถานที่เลื่องชื่อและงดงามจะพบว่า มักอยู่ระแวกตัวเมืองเกาะพระนครศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่าเจดีย์องค์ดังกล่าวคงอยู่บริเวณที่ห่างจากชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยาไม่มากนัก เพราะโดยทั่วไปแล้วความทรงจำของผู้คนมักเกี่ยวพันกับถิ่นฐาน ผู้คนเหตุการณ์ที่ตนคุ้นชินหรือสนใจเป็นหลัก เกิดเป็นความทรงจำชุดหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งและเล่าขานสืบต่อกันมา จนกลายเป็นสัญลักษณ์หรืออัตลักษณ์บางอย่างที่สื่อถึงความคิดอ่านของผู้เล่าได้ด้วย

พื้นฐานตัวเจิ้งเหอเองก็มีความศรัทธาในศาสนาพุทธอยู่มาก การสั่งรื้อหรือทำลายสิ่งก่อสร้างอันเกี่ยวเนื่องด้วยประเพณีความเชื่อและความศรัทธาที่มีมาแต่ดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่น อันอาจจะส่งผลต่อความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี คิดว่าฐานะนักการทูตอย่างเจิ้งเหอคงต้องวางตัวด้วยความรอบคอบ ไตร่ตรองเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้เองจึงน่าจะเชื่อว่าเจิ้งเหอคงไม่ได้สั่งการให้ทำลายหรือปรับแก้ โดยมีการใช้อำนาจเข้าไปแทรกแซงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคติดั้งเดิมของชนพื้นเมือง

แนวคิดพื้นฐานของการสร้างเจดีย์ของคนไทยมีอยู่ด้วยกันหลายคติ บ้างเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ การบูชาองค์เจดีย์จึงเปรียบเสมือนการสักการะบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นเจดีย์ที่บรรจุสิ่งของสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป เพื่อมุ่งหวังอาณิสสแห่งบุญในชาติภพต่อไป หรือเป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิธาตุของบุคคล โดยส่วนมากเป็นการเก็บอัฐิของชนชั้นสูง (สุภาพรณ ณ บางช้าง, 2535: 166-172) แต่ทั้งนี้ไม่ว่าเจดีย์องค์ที่เจ้ิงเหอสั่งให้ปรับแต่งจะสร้างด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตาม หากเจ้ิงเหอสั่งให้มีการรื้อยอดเจดีย์ที่สร้างโดยคนไทย จึงถือได้ว่าเป็นการลบหลู่อย่างหนึ่ง และจากหลักฐานเท่าที่มีอยู่ก็ไม่พบว่าเจ้ิงเหอเคยสั่งให้ทำลายหรือให้แก้ไขสถูปเจดีย์ในต่างแดน นอกจากข้อมูลที่ปรากฏในสังคมไทยเท่านั้น

การที่ชาวจีนในไทยได้อ้างว่า “สยามคือชมพูทวีป” ดังปรากฏหลักฐานอักษรบนแผ่นป้ายบนซุ้มประตูจีน รวมถึงกฎหมายไทยในสมัยอยุธยาที่มีความเข้มงวดเรื่องการทำลายสิ่งก่อสร้างในฐานะความเชื่อทางพุทธศาสนา ดังที่พระไอยการลักษณะจร ได้เขียนไว้ว่า

“มาตราหนึ่ง จอมิฉฉาธิฐิโลกทองพระ พิจารณาเปนสัจ ให้เอาตัวมันไปย้งตแลงแกง ให้เผาเหล็กงแดงประทับตัวมัน ให้มันลอกตั้งมันทำแก่พระนั้นบ้าง ไซ้บาปกำมันเสียย้งแล้ว ถ้าโจรนั้นขุดล้างพระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ วิหาน พระศรีมหาโพธิ จับได้ พิจารณาเปนสัจ ให้ตัดนิ้วมือเสีย ถ้าหมีตัดนิ้วมือ ให้ทวนด้วยลวดหน้ิง 60 ที ถ้าหมีทวน ให้ไหมทวี่คุนเอาไปทำพระอันโจรล้างนั้น ถ้าโจรทำลายครั้งหลายครา ให้ทะเวนบก เรือ สามวัน ให้ตั้งคอก ผ่าอกเสีย อย่าให้ดูเหย้งหย่าง ถ้าพญาบานพระนั้นทำด้วยโจร เปนสัจ ให้ฆ่าเสียด้วย ถ้าผู้พญาบานพระเปนข้าพระสืบมาหลายชั่ว ให้ทวนด้วยลวดหน้ิง 60 ที แลริบเอาสินมันจงสิ้น แลถอดเสีย เองานอื่นมาพญาบาลพระนั้นแล” (กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2, 2548: 286)

ดังนั้นจึงไม่น่าเชื่อว่า เจิ่งเหอออกนอกคำสั่งให้ร้อยยอดเจดีย์ที่เป็นลักษณะเจดีย์ทรงไทย โดยมีชาวไทยเป็นผู้สร้างอยู่ก่อนแล้ว หากแต่จะเป็นไปได้หรือไม่ว่าเจดีย์ตะวันตกที่อ้างถึงนี้จะเป็นเจดีย์ทรวดทรงแบบจีน ที่เรียกว่า “เถะ” (塔) และสร้างโดยกลุ่มชาวจีนเป็นหลัก ซึ่งเจิ่งเหอเองน่าจะมีอำนาจหรือความชอบธรรมในการสั่งการที่สะดวกมากกว่าที่จะสั่งให้ปรับแก้เจดีย์ทรงไทยที่สร้างโดยคนไทย ทั้งนี้ไม่ว่าการปรับแก้ยอดของเจดีย์จะด้วยเพราะสร้างผิดรูปทรงก็ดี หรือผิดแบบแผนธรรมเนียมจีนที่สืบทอดต่อกันมาก็ดี ความชำนาญการและขนบในการสร้างเจดีย์ทรงจีนของเจิ่งเหอต้องมีมากกว่าเจดีย์ทรงไทยอย่างแน่นอน

อย่างที่ทราบกันดีว่า จักรพรรดิหย่งเล่อทรงมีพระประสงค์ให้บูรณะพระอารามแทนคุณ (報恩寺) ขึ้นที่นครนานกิง (南京) เพื่ออุทิศถวายแด่พระมารดาของพระองค์ โดยนารายได้จากการสมุทรายาตราบูรณะพระอารามแห่งนี้ โดยใช้เวลาในการก่อสร้างทั้งสิ้น 16 ปี จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.1971 ซึ่งเจิ่งเหอเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบูรณะพระอารามแห่งนี้ โดยเฉพาะการสร้างเจดีย์กระเบื้องเคลือบ (琉璃塔) ที่ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่กลางพระอาราม (賀雲翹, 2007: 49-50) การก่อสร้างเจดีย์กระเบื้องเคลือบองค์ที่ว่านี้ได้รับพระบรมราชานุญาตจากจักรพรรดิหย่งเล่อให้สร้างสูง 9 ชั้น เพื่อแสดงถึงพระราชอำนาจและบุญญาธิการที่สูงส่งของพระองค์ (陳平平, 2012: 114-116) ดังนั้นจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า เพราะความไม่รู้ในธรรมเนียมราชสำนักของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในไทยที่มีความตั้งใจสร้างเจดีย์มีขนาดความสูงจำนวน 9 ชั้น หรือมากกว่า 9 ชั้น เมื่อเจิ่งเหอพบเห็นจึงสั่งให้ปรับแก้ส่วนยอดทิ้ง เพื่อให้สูงเด่นกว่าเจดีย์กระเบื้องเคลือบแห่งนานกิง หรือการประดับลวดลายส่วนบนไม่เหมาะสมกับฐานะของผู้สร้าง

เมื่อดูจากภาพ “แผนที่กรุงศรีอยุธยา” (Plan de la Ville de Siam) ของฌาคส์ นิโกลาส์ เบลแล็ง (Jacques Nicolas Bellin) นักเขียนแผนที่ชาวฝรั่งเศส เขียนขึ้นจากการสำรวจในปี พ.ศ.2230 ภาพดังกล่าวมีการระบุจุดที่ตั้งของเจดีย์จีน (Pagodes Chinoises) ตั้งอยู่บริเวณย่านตลาดนายไก่อ่ 1 แห่ง อาจสร้างตรงวัดที่ชาวจีนสร้าง เช่น วัดจีน หรือ วัดสามจีน และตรงบริเวณหลังป้อมเพชรอีก 1 แห่ง ใกล้กับที่ทำการของคอนสแตนติน ผังตรงข้าม

วัดพนัญเชิง (รัชชยั ตังศิริวานิช, 2549: 78) ไม่นั่นใจว่าเจดีย์ทรงจีนที่กล่าวถึงคือเจดีย์ที่ระบุนอยู่ในแผนที่ของฌาคส์ นิโกลาส์ เบเล็ง หรือไม่ว่าหากการสร้างเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่สูง 9 ชั้นหรือมากกว่านั้น น่าเชื่อได้ว่าเจดีย์ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำหลังป้อมเพชรมีขนาดที่สูงกว่ากำแพงป้อม อาจเป็นหอสูงเพื่อใช้สอดส่องเรือต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในตัวเมืองกรุงศรีอยุธยา หรือใช้เฝ้าระวังข้าศึกที่จะเข้ามารุกราน เราจะเห็นว่า เจดีย์จีนที่อยู่หลังป้อมเพชรนี้ถูกระบุอยู่ในแผนที่ชาวตะวันตก ทั้งจากภาพแผนที่ “แผนผังกรุงสยาม” (Plan de la Ville de Siam. Platte Grond van Siam) ของยาซ็อบ ฟาน เดอ ชเลย์ (Jacob van der Schley) ปี พ.ศ.2298 หรือภาพ “แผนผังกรุงสยามหรือยูเชีย” (A Plan of the City of Siam or Juthia) ของจอห์น แอนดรูส์ (John Andrews) ปี พ.ศ.2315 (รัชชยั ตังศิริวานิช, 2549: 78-83) จึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์ทรงจีนนี้น่าจะเป็นจุดสนใจของชาวต่างชาติอย่างมาก ซึ่งก็น่าเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า การสร้างเจดีย์ทรงจีนในไทยมีมาช้านานแล้ว

หากแต่เหลือแต่ก้าง (黎道綱, 2006: 87) สันนิษฐานว่า เจดีย์ตะวันตกคือเจดีย์ของวัดชีเชียง (วัดสี่เชียง) โดยอิงข้อมูลจาก พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต ที่เขียนเล่าว่า สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช พระองค์ทรงสร้างวัดพระสี่เชียง ใหญ่โตและน่าอัศจรรย์วัดพระสี่เชียงมีเหตุมหัศจรรย์ปรากฏขึ้นเสมอๆ มักถูกฟ้าผ่าและพายุพัดหักลงมาตลอดเวลา พระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ แต่เมื่อไรก็ตามที่เริ่มงามก็ต้องล้มเลิกไปกลางคัน เพราะว่าผู้ควบคุมและคนงานเกิดเจ็บป่วยและสิ้นชีวิตอย่างน่าสังเวช กล่าวกันว่าพราหมณ์และพระสงฆ์ได้ทำนายไว้ว่า ผู้ที่จะบูรณะวัดนี้ได้ ต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์เก่าอย่างบริสุทธิ์ เมื่อสองสามเดือนที่แล้ว พระองค์ศรีธรรมราชาธิราชได้ทรงให้รื้อวัดจนถึงฐาน และทรงย้ายรูปหล่อทองแดงซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ ที่นั้นออกไปไกลหลายวา เพื่อว่าจะสร้างวัดใหม่ ณ ที่ประดิษฐานรูปหล่อทองแดง อย่างไรก็ดีพวกพราหมณ์กล่าวว่า ได้เห็นปรากฏการณ์บารมีสวรรค์ ซึ่งระบุว่าพระเจ้าแผ่นดินจะสร้างวัดใหม่ไม่สำเร็จและจะทรงสวรรคตก่อนที่จะสำเร็จ เนื่องจากสาเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงสร้างวัดด้วยเจตนาบริสุทธิ์ แต่พระองค์ทรงหวังว่าจะได้พบทรัพย์สมบัติล้ำค่าในการทำลายรื้อวัดเก่า แต่

ใครเล่าจะสามารถบอกความจริงได้นอกจากกาลเวลา (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, 2548: 40, 81)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เขียนว่า “ศักราช 900 ปิจอ (พ.ศ.2081) แรกให้พุนดิน ณ วัดชีเขียงในเดือนหกนั้น แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าแลพระเจดีย์” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ ฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1, 2504: 13) เอกสารว่าด้วยแผนที่กรุงศรีอยุธยา ในวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ เขียนบอกว่า “เป็นอันว่า วัดชีเขียงหรือวัดชีเขียงมีจริง จะหมายความว่าวิหารกลายเป็นวัดชีเขียงหรืออย่างไรไม่ทราบ แต่ที่วิหารกลายเป็นวิหารหามีพระเจดีย์” (เรื่องกรุงเก่า, 2561: 88)

การที่ไม่พบเจดีย์ในวัดชีเขียงตามคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ อาจเพราะรื้อวัดจนเหลือแต่ราก ดังความในพงศาวดารฯ ฉบับวันวลิตหรือไม่ หรืออาจเป็นไปได้ว่าที่นี่ไม่ได้สร้างเจดีย์มาก่อนหน้าแล้ว อย่างไรก็ตามเรื่องนี้มีการสวทับบุคคลในตำนานอย่างเจ้เหอเข้ากับตำนานของไทยไว้ด้วยกัน กล่าวคือ นำเรื่องการสร้างไม่เสร็จมาผูกโยงเข้ากับเจ้เหอ โดยให้เจ้เหอเป็นผู้กระทำ นำมาซึ่งการสร้างภาพลักษณ์ความไม่ชอบธรรมให้กับเจ้เหอ (黎道綱, 2006: 87) แต่ผู้เขียนกลับคิดว่า ตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวแฝงไปด้วยคติความเชื่อด้วยวาจาสิทธิ์ของเจ้เหอ เพราะจะปรับแก้อย่างไรก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จ เป็นการทำให้ภาพลักษณ์ของเจ้เหอเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสถานะที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดาอีกต่อไป ดังที่มีการบูชาเจ้เหอขึ้นในหมู่ชาวจีนในสยามประเทศ

กรณีนี้ก็ดี เมื่อพิจารณาจากเอกสารอย่างละเอียดจะพบว่า เรื่องราวที่จิ้งเซียบันทักไว้บอกเพียงว่า เจดีย์ตะวันตกองค์นี้เคยสร้างเสร็จ แต่ต่อมามีการปรับปรุงส่วนปลายยอดเท่านั้น และที่สำคัญเอกสารไม่ได้ระบุว่าเจดีย์ที่เจ้เหอให้ปรับแก้ตรงส่วนยอดเจดีย์นั้นเป็นเจดีย์ทรงไทยหรือทรงจีน ผู้เขียนจึงเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปรับแก้เจดีย์ทรงจีนขึ้น เพื่อเป็นอีกหนึ่งแนวทาง หากเรายังเชื่อว่าเจ้เหอได้กระทำการดังกล่าวจริง แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ปรุงแต่งให้อัจฉรย์ที่สุดแล้วแต่การจินตนาการของผู้เล่า แต่ไม่ว่าอย่างไร ชาวจีนในสยามมักนำสิ่งที่พบ

เห็นมาโยงเข้ากับบุคคลที่ตนเองนับถือ ซึ่งชาวจีนในสังคมไทยมีความนับถือเจ้าพ่อเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาลเจ้าชานเป่า

เจ้าพ่อในเอกสารไห่กั๋วเหวินเจี้ยนลู่ : ว่าด้วยมุมมองการผูกโยงเรื่องเล่าในสังคมสยามกับเจ้าพ่อ

นอกจากตงซีหยังเช่าที่บันทึกเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยแล้ว “ไห่กั๋วเหวินเจี้ยนลู่” 《海國聞見錄》 แปลว่า บันทึกสิ่งที่ได้พบเห็นในสมุทรประเทศ ของเฉินหลุนจย่ง (陳倫炯) ผู้เสนอตัวไปปราบกบฏอู๋กั๋ว (朱一貴) ที่ไต้หวัน ยุคสมัยของจักรพรรดิคังซี (康熙皇帝) ก็เป็นเอกสารอีกชิ้นหนึ่งที่บันทึกความเชื่อของผู้นับชาวจีนในสังคมไทยที่มีต่อเจ้าพ่อ

เฉินหลุนจย่ง เป็นชาวฮกเกี้ยน เมืองเฉวียนโจว (泉州) ตลอดอาชีพรับราชการในราชสำนักมีความเกี่ยวข้องกับการเดินเรือเป็นหลัก ซึ่งผู้อำนวยการกองเรือแห่งเจ้อเจียง (浙江水師提督) เป็นตำแหน่งราชการสุดท้าย เฉินหลุนจย่งเป็นผู้ที่รักในการอ่านและชอบฟังคนอื่นเล่าเรื่องราวและประสบการณ์ของการเดินทางในดินแดนต่างๆ อีกด้วย จึงได้นำสิ่งที่ตนเห็นได้ยินได้อ่านมาเรียงร้อยขึ้นเป็นหนังสือ (陳代光, 1985: 92) ไห่กั๋วเหวินเจี้ยนลู่เขียนเสร็จในปีรัชศกยงเจิ้งที่ 8 (雍正八年, พ.ศ.2273) ตรงกับสมัยพระเจ้าท้ายสระ ตอนหนึ่งของเอกสารชิ้นนี้ได้เขียนเล่าตำนานเจ้าพ่อในไทยอย่างน่าสนใจว่า

(สยาม) “ประเทศนี้มีผีร้ายจำนวนมาก เล่ากันว่าตอนที่ชานเป่ามาสยาม คนพื้นเมืองน้อยนิด ภูติผีปีศาจมีจำนวนมาก ได้ทำประลองวิชากับชานเป่า ถ้าชนะจะให้พานักอาศัยที่นี่ โดยทำให้แต่ละฝ่ายแข่งกันสร้างเจดีย์ให้เสร็จภายในคืนเดียว ไกลรุ่งสาง แต่เจดีย์วัดของฝ่ายชานเป่ายังไม่ทันติดกระเบื้อง มองไปที่เจดีย์ของฝ่ายปีศาจเห็นว่าสร้างเสร็จแล้ว จึงเรียกลมให้เจดีย์เอียง แล้วปักธงไว้บนยอด และห่มผ้าแทนการใช้กระเบื้องมาหุ้มองค์เจดีย์ ปัจจุบันเจดีย์องค์นี้ยังเอียงอยู่วิหารในวัดชานเป่าปัจจุบันผุพัง เชือกป่านยังเหลืออยู่บนกระเบื้อง

หลังคา.....คนพื้นเมืองไม่สบาย จะขอยารักษาจากซานเป่า ไม่พอจะแจกให้ทุกคนได้ จึงโยนยาลงในคลอง ให้ไปอาบน้ำที่นั่น ถึงวันนี้ทั้งคนพื้นเมืองหรือคนจีนก็ยังคงอาบน้ำในคลองเพื่อรักษาโรค”

(國多崇魔；相傳三寶到暹羅時，番人稀少、鬼祟更多，與三寶鬥法，勝許居住。一夜各成寺塔，將明，而三寶之寺未及覆瓦，視鬼之塔已成，引風以側之，用“頭巾頂”、“插花”代瓦幔覆。今其塔尚側；三寶寺殿今朽爛，棕繩猶存於屋瓦。……番病，每向三寶求藥；無以濟施，藥投之溪，命其水穀。至今，番、唐人尚以浴溪澆水為治病。) (陳倫炯, 1996: 18)

ช่วงแรกของตำนานข้างต้นคล้ายกับเรื่องพระนเรศวรทรงหา ในพงศาวดารเหนือ ความว่า

“จุลศักราช 242 ปีระกาโทศก มหาอำมาตย์ได้ครองราชสมบัติ 12 ปี สวรรคต พระนารายณ์สร้างวัดปีหนึ่ง ศักราช 249 ปีมะเมียณศก พระนเรศวรยกพล 40 แสนมาล้อมกรุง ตั้งค่ายอยู่ตำบลนนทรี ทราบว่าพระนารายณ์ได้ครองราชสมบัติ เกรงพระเดชเดชาานุภาพเป็นอันมาก จึงให้แต่งหนังสือเป็นใจความว่าเรายกพลแสนยกร จะใคร่สร้างวัดพนันคนละวัด พระน้องเราจะเห็นประการใด ถ้าเราแพ้จะยกกลับ ถ้าพระน้องแพ้เราจะครองเมือง ครั้นแต่เสร็จแล้วให้สมิง जाโบถือเข้าไปถวาย เสนานำแขกเมืองเข้าเฝ้ากราบทูลทุกประการ จึงตรัสว่าพระเจ้าพี่จะสร้างก็สร้างเถิดคนละมุมเมืองข้างทิศพายัพ เราอยู่ทิศตริภูมิ ไปทูลพระนเรศวรๆ ก็สั่งนายทัพนายกองจัดการทำอิฐเป็นอันมาก ก่อเจดีย์กว้าง 4 เส้น สูง 9 เส้น 10 วา พระนารายณ์ก่อ

พระเจดีย์กว้าง 3 เส้น สูง 7 เส้น 4 วา 2 ศอก พระนเรศวรก่อ 15 วัน ถึงบัวกลุ่ม ให้นามวัดกุเขาทอง พระนารายณ์จะแพ้คิดเป็นกลอุบายทำโครงเอาผ้าขาวดาษ พระนเรศวรเห็นดั่งนั้นคิดกลัวเลิกทัพกลับไป พระนารายณ์ให้ก่อนแล้ว ให้นามวัดใหญ่ชัยมงคล” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ ฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2, 2504: 365-366)

เรื่องราวกล่าวถึง พระเจ้าอโนธราผ่อเมืองสะเทิม ยกทัพมาล้อมกรุงละโว้ พระเจ้าจันทโชติ กรุงละโว้เห็นจะสู้ไม่ได้ จึงถวายพระพิณางองค์หนึ่งนามว่า เจ้าฟ้าปัทมาสุดาตวงจันทร์ เพื่อขอเป็นไมตรี พระเจ้าอโนธราได้สถาปนาเป็นพระมเหสีเอก มีพระโอรสนามว่า พระนเรศวร ส่วนพระเจ้าจันทโชติต่อมามีพระโอรสองค์หนึ่งนามว่า พระนารายณ์ มีศักดิ์เป็นน้องพระนเรศวร เมื่อวัยเยาว์พระนารายณ์เคยเสด็จไปเมืองสะเทิม

ลูกพี่ลูกน้องทั้งสองเล่นตลกกัน พระนเรศวรแพ้จึงเจ็บใจคิดฆ่า พระนารายณ์รู้ตัวจึงหนีกลับ พร้อมชวนพวกมอญหนีมาด้วย พระนเรศวรยกทัพตามมาทัน จึงเกิดการชนช้างกัน ระหว่างการต่อสู้พระนเรศวรเห็นพระรายณ์สักรจึงถอยทัพกลับไป จากนั้นเมืองละโว้กับเมืองสะเทิมจึงตัดขาดไมตรีกัน ต่อมาจึงพระนเรศวรได้ยกทัพมาตีเมืองละโว้ ทราบว่าพระนารายณ์ทรงครองเมืองจึงได้ใช้วิธีการแข่งสร้างเจดีย์ ฝ่ายพระนเรศวรสร้างเจดีย์ถึงบัวกลุ่มจวนเสร็จ ฝ่ายพระนารายณ์เห็นจะไม่ทันจึงนำผ้าขาวดาดองค์เจดีย์ พระนเรศวรเห็นเจดีย์ของพระนารายณ์สร้างเสร็จ จึงยอมแพ้ ยกทัพกลับไป (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2553: 61-63)

น่าเชื่อว่าเรื่องพระนเรศวรหงสา ในพงศาวดารเหนือ เป็นที่เล่าขานอย่างแพร่หลาย ชาวจีนได้ยินได้ฟังมาแล้วปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของตน พระนารายณ์ในพงศาวดารเหนือกลายเป็นเจิ้งเหอ ที่สะท้อนถึงบุญญาธิการ ความเฉลียวฉลาดของตัวเจิ้งเหอ ส่วนตอนท้ายของเรื่องอาจเป็นการกล่าวอ้างถึงความคิดดีที่สุดในพระพุทธรูปชำปอกง (น่าเชื่อ

ว่าคือหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง) เป็นที่พึ่งของทั้งชาวจีนและชาวไทยในยามเจ็บไข้ได้ป่วย และจากข้อมูลชุดนี้ทำให้เข้าใจว่า คนจีนในไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้าท้ายสระยอมรับนับถือพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อดโตในฐานะตัวแทนของเจิ้งเหอแล้ว

การเชื่อมโยงเรื่องราวตำนานของไทยเข้ากับเจิ้งเหอนั้นคงเป็นความตั้งใจของกลุ่มชาวจีนที่พยายามสร้างภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอให้ดูพิสดาร ประหนึ่งเจิ้งเหอเป็นเทพเจ้าเป็นตัวแทนของความชอบธรรม เป็นวีรบุรุษที่น่าเลื่อมใสในคติความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย

ตำนานเรื่องเล่าในเอกสารตงซีหยังเข้าเป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในไทย โดยปรุ้งแต่ว่าเมื่อเจิ้งเหอเดินทางมาไทยได้ประกอบกิจอะไรบ้าง เช่น การสร้างซุ้มประตูจีน บอกให้ปรับร้อยยอดเจดีย์ ซึ่งเรื่องทั้งหมดนี้ยังไม่มีหลักฐานอื่นมายืนยันความจริง อาจเป็นความพยายามของชาวจีนในสังคมไทยที่อ้างความชอบธรรมบางประการ จึงนำเจิ้งเหอมาเป็นตัวละครเอกของเรื่องเล่า เมื่อถูกเล่าขานต่อๆ กันมา จนกลายเป็นเรื่องที่คุ้นชิน สนุกสนาน ชวนติดตาม จึงมีการผูกเรื่องเจิ้งเหอเข้ากับตำนานของไทยในหลากหลายมิติต่อมา ซึ่งเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่า วิรกรรมของเจิ้งเหอที่ปรากฏอยู่ในเอกสารยุคหลังจากที่ท่านสิ้นบุญไปแล้วนั้น มักถูกทำให้กลายเป็นบุคคลในตำนาน โดยหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลเป็นผู้ปรุ้งแต่ง และเล่าสู่กันฟังด้วยความเคารพศรัทธา อาจกล่าวได้ว่าทัศนคติของชาวจีนในสังคมไทยไม่ได้ผูกติดกับความจริงทางประวัติศาสตร์มากนัก หากแต่การปรุ้งแต่งมักอยู่ในกรอบของจารีตแบบจีนที่ยึดถือสืบต่อกันมา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1. (2548). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2. (2548). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

กรมศิลปากร. (2502). พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร.

กรมศิลปากร. (2557). จิตรกรรมและศิลปวัตถุในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คณะเพื่อน. (2524). วิถีแห่งชีวิต (วิถีชีวิตมุสลิม). เชียงใหม่ : อัล-อะฮาบ (เพื่อน).

ศีกฤทธิ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2510). สังคมสมัยอยุธยา. พระนคร : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2560). จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ.2310-2363). กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

จันทร์ฉาย ภักดีอิคม แบล. (2532). กรุงศรีอยุธยาในเอกสารหลักฐานสเปน. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ชัวซี, บาทหลวง เดอ เขียน ; สันต์ ท. โกมลบุตร แบล. (2550). จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ.1685 และ 1686 (ฉบับสมบูรณ์). นนทบุรี : ศรีปัญญา.

ตุรแปง, ฟรังซัวส์ อังรี เขียน ; ปอล ซาเวียร์ แบล. (2530). ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ทิวา เพื่อนปฐม. (2543). พุทธสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (2549). **กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง**. กรุงเทพฯ : มติชน.

น. ณ ปากน้ำ. (2543). **ปณิกะศิลป์ไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. (2558). **ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2504). **สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 12**. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2562). **ร่างแผ่นดิน ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ “กรุงแตก” ในสามราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

นิโกลาส์ แพรแวลส เขียน ; สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. (2550). **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**. นนทบุรี : ศรีปัญญา.

นันทา สุตกุล แปล. (2513). **เอกสารของฮอลันดาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2151-2163 และ พ.ศ.2167-2185**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

นันทา วรเนติวงศ์ และ วนาศิริ สามนเสน แปล. (2546). **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลีต)**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

นันทา วรเนติวงศ์ และคณะแปล. (2555). **รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

บุญเตือน ศรีวรพจน์ ชำระต้นฉบับ ; สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2545). **อภินิหารบรรพบุรุษและปฐมวงศ์**. กรุงเทพฯ : มติชน.

โบราณราชธานินทร์,พระยา. (2550). **อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา. (รวมพิมพ์ครั้งแรก)**. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ.

ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง. (2553). กรุงเทพฯ : แสงดาว.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. (2537). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. (2513). **หลักการของอิสลาม**. พระนคร : ส. วงศ์เสงี่ยม.

ปรีวัฒน์ จันท. (2548). **600 ปี สมุทรยาตราเจิ้งเหอ : แม่ทัพเรือผู้กลายมาเป็นเทพเจ้า
“เจ้าปอคง” อันศักดิ์สิทธิ์**. กรุงเทพฯ : มติชน.

มานิต มานิตเจริญ. (2547). **พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่**. กรุงเทพฯ :
บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล และ ประภัสสร ชูวิเชียร เขียน ; สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2556).
กรุงเทพฯ กรุงเทพมหานคร มีภูมิสถาน ชื่อบ้านนามเมือง. กรุงเทพฯ : ดิเรก แคทเซอร์.

วรรณศิริ เดชะคุปต์ และ ปรีดี พิศณุวิวิถี. (2554). **กรุงเก่า เล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ : มติชน.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2559). **หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์
ชิง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2537). **วิถีจีน**. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น.

พรพิไล เลิศวิชา บรรณาธิการ. (2543). **นิราศสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ : บริษัท ธารปัญญา จำกัด.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น. (2553).
นนทบุรี : ศรีปัญญา.

**พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ
และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1**. (2504). พระนคร :
องค์การค้าของคุรุสภา.

**พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐฯ และฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ
และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2**. (2504). พระนคร :
องค์การค้าของคุรุสภา.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. (2560). **ความรู้จากเศษกระเบื้องจีน**. (เอกสารประกอบสัมมนา
วิชาการประจำปี 2560 หัวข้อ “250 ปีเสียกรุงศรีอยุธยา-สถาปนากรุงธนบุรี 2310-
2560” ณ หอประชุม ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
วันที่ 15 กันยายน 2560). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และ มูลนิธิโครงการ

ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พิเศษ เจียจันทรพงษ์. (2553). **พื้นผอยหาคะเซ็บ**. กรุงเทพฯ : มติชน.

ฟอร์บิง, เซอวาลิเยร์ เดอ เขียน ; ดำรัสดำรง เทวกุล, หม่อมเจ้าทรงแปล. (2560). **จดหมาย**

เหตุฟอร์บิง. นนทบุรี : ศรีปัญญา.

เรื่องกรุงเก่า. (2561). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ลาตูแบร์, มร. เดอะ เขียน ; สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. (2557). **จดหมายเหตุ ลาตูแบร์**

ราชอาณาจักรสยาม. นนทบุรี : ศรีปัญญา.

ศรีศักร วัลลิโภดม และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2560). **“ลุ่มเจ้าพระยา” รากเหง้าแห่งสยาม**

ประเทศ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

ส. พลายน้อย. (2525). **เล่าเรื่องบางกอก**. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น.

ส.พลายน้อย. (2555). **แม่น้ำลำคลอง**. กรุงเทพฯ : มติชน.

สกินเนอร์, จี. วิลเลียม ; พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ แปล ; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

บรรณาธิการ. (2548). **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

สมบุญ สุกสำราญ. (2530). **ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน**.

กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สารสิน วีระผล เขียน ; พรรณงาม เก้าธรรมสาร รังษี อ้นโสภะ และ สมพร แลคโซ แปล ;

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฐิกา ศรีอุดม บรรณาธิการ. (2548). **จี้มก้องและกำไร :**

การค้าไทย-จีน 2195-2396/1652-1853. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2550). **วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2539). **แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2548). **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182**.

กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2552). **อยุธยา ยศยิ่งฟ้า : ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมกรุงศรีอยุธยา**

ว่าด้วยวิถีชีวิตไพร่ฟ้าชาวไทย. กรุงเทพฯ : กองทุนแบ่งปันเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2561). **อยุธยา มาจากไหน?** กรุงเทพฯ : นานาแฮก.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. (2535). **ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติใน**

สมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยา ตอนกลาง. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, และคณะ. (2551). **โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์. (2556). **ปูนเถ่าก : เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ :

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์. (2557). “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของเจ้า

เหอ”. **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 35 ฉบับที่ 11 กันยายน 2557.

สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์. (2559). “หานอ้ว : “เจ้าเมือง” “เจ้าพ่อ” “เจ้าที่””. **วารสารจีน**

ศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มีนาคม-กันยายน 2559).

สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์. (2561). **เจ้าพ่อเขาดก เทพารักษ์ไทยที่กลายเป็นเทพเจ้าจีน.**

นนทบุรี : ต้นฉบับ.

สีบแสง พรหมบุญ. (2549). **เจ้เหอ ขำปอกงและอุษาคเนย์.** กรุงเทพฯ : มติชน.

สันติ เล็กสุขุม. (2542). **ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สันติ เล็กสุขุม. (2550). **ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ.** กรุงเทพฯ :

เมืองโบราณ.

สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. (2554). **กรุงเทพฯ : บนฝั่งธาร**

แห่งวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

อิซึอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ เขียน ; พลัปลึง คงชนะ มารศรี มียาโมโต และ
อาทร พึ่งธรรมสาร แปล ; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสายชล วรรณรัตน์ บรรณาธิการ.
(2530). **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เอกชัย จันทรา. (2556). **100 บุคคลสำคัญของโลก**. กรุงเทพฯ : ยิปซี.

อัมพร สายสุวรรณ. (2545). **ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ภาษาจีน

晁中辰. (2005). **明代海禁與海外貿易**. 北京：人民出版社.

陳代光. (1985). “ 陳倫炯與《海國聞見錄》 ”，載《**地理研究**》，第 4 卷第 4 期.

陳倫炯. (1996). **海國聞見錄**，臺北：臺灣銀行經濟研究室.

陳平平. (2012). “ 論明代金陵大報恩寺塔形體的古意特色與傳承 ”，載《**南京曉莊學院學報**》，第 1 期.

陳慶元. (2013). “ 張燮年表 ”，載《**南京師範大學文學院學報**》，第 1 期.

陳水源. (2000). **傑出航海家鄭和**. 臺中：晨星.

馮承鈞校注. (1938). **星槎勝覽校注**. 長沙：商務印書館.

馮承鈞校注. (1970). **瀛涯勝覽校注**. 臺北：臺灣商務印書館.

漢語大詞典編輯委員會. (1996). **漢語大詞典**, (第二、五卷). 上海：
漢語大詞典出版社.

賀雲翱. (2007). “ 鄭和與金陵大報恩寺關係考 ”，載《**東南文化**》，第 7 期.

黃重言、余定邦編著. (2016). **中國古籍中有關泰國資料匯編**. 北京：
北京大學出版社.

黃省曾著、謝方校注. (2000). **西洋朝貢典錄校注**. 北京：中華書局.

朗英. (2009). **七修類稿**. 上海：上海書店出版社.

- 黎道綱. (2001). “暹羅國祀鄭和三寶廟考——讀《東西洋考》”，載《**東南亞研究**》，第 3 期.
- 黎道綱. (2006). “泰國傳說與鄭和神話——兼駁 JWADE 否定鄭和的一條論據”，載《**東南亞研究**》，第 4 期.
- 李學勤主編. (1999). **禮記正義**. 北京：北京大學出版社.
- 萬明. (2018). “明代馬歡《瀛涯勝覽》版本考”，載《**文史**》，第 2 輯.
- 王士性撰，呂景琳點校. (1981). **廣志繹**. 北京：中華書局.
- 嚴從簡著、余思黎點校. (2000). **殊域周咨錄**. 北京：中華書局.
- 殷遠卓. (1980). “鄭和名字小考”，載《**寧夏大學學報（哲學社會科學版）**》，第 4 期.
- 曾玲主編. (2008). **東南亞的“鄭和記憶”與文化詮釋**. 合肥：黃山書社.
- 張燮著、謝方點校. (2000). **東西洋考**. 北京：中華書局.
- 張廷玉等撰. (1984). **明史**. 北京：中華書局.
- 鄭和下西洋 600 週年紀念活動籌備領導小組. (2005). **鄭和下西洋研究文選（1905-2005）**. 北京：海洋出版社.
- 鄭鶴聲、鄭一鈞編. (2005). **鄭和下西洋資料匯編**. 北京：海洋出版社.
- 鄭一鈞. (2005). **鄭和全傳**. 北京：中國青年出版社.
- 鄭鏞. (2004). “張燮與《東西洋考》”，載《**漳州師範學院學報（哲學社會科學版）**》，第 2 期.
- 仲躋榮等著. (2000). **鄭和**. 南京：南京大學出版社.
- 中國佛教協會編. (1996). **中國佛教**. 上海：東方出版中心.